

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSİTÜTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE BÖLGESEL YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nuran ERTÜRK ÇAKILCI

Danışman

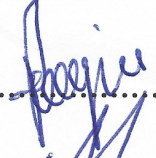

Dr. Öğrt. Üyesi Fevzi ENGİN

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nuran ERTÜRK ÇAKILCI'YA ait “Türkiye’de Yoksulluk ve Bölgesel Yansımaları” adlı çalışma, jürimiz tarafından **İktisat** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle/ ~~oy çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

02.07.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Dr. Öğretim Üyesi Fevzi ENGİN	
Üye : Doç. Dr. Aytekin GÜVEN.	
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Ahmet KAMACI	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Türkiye’de Yoksulluk ve Bölgesel Yansımalar**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nuran ERTÜRK ÇAKILCI

02.07.2019

ÖN SÖZ

Tez çalışmam boyunca fikirlerini, desteğini, uyarılarını esirgemeyen, sabırla benimle ilgilenen, akademik çalışmaları ve duruşu ile bana ömrüm boyunca örnek teşkil edecek olan, öğrencisi olmaktan onur duyduğum sevgili hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Bahadır AYDIN'a,

Desteklerini ve ilgisini benden esirgemeyen, ikinci danışmanım değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi. Fevzi ENGİN'e,

Tanıştığım ilk günden beri bana yol gösteren desteklerini hiç esirgemeyen değerli hocam ve abim olan Orhan ŞİMŞEK'e,

Tez çalışmam boyunca her anımda, her adımda beni desteklemekten bir an bile vazgeçmeyen sevgili yoldaşım, eşim Ulaş Birkan ÇAKILCI'ya,

Beni bugünlere kadar getiren, yetiştiren, her zaman yanımda olan sevgili annem Güllü ERTÜRK'e ve babam İlhami ERTÜRK'e,

Teşekkürü bir borç bilirim.

Nuran ERTÜRK ÇAKILCI

02.07.2019

ÖZET

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE BÖLGESEL YANSIMALARI

Nuran ERTÜRK ÇAKILCI

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fevzi ENGİN

Temmuz - 2019, 75 + xiii Sayfa

Bu çalışmada, tarih boyunca insanları ve toplumları etkileyen yoksulluk sorunu değerlendirilmiştir. Yoksulluğun açıklanması ve zaman içerisindeki değişimi, toplumlar arasında gösterdiği farklılıklar ve Türkiye’de bölgelere göre yansımaları incelenmiştir. Çalışma kapsamında, ilk olarak yoksulluk kavramının herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımı olmayışı ve yoksulluğun farklı ölçüm yöntemlerine göre değişiklik göstermesi incelenmiş, ardından yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan faktörler irdelenmiştir. Daha sonra yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin Dünya geneli yoksulluğa ilişkin öz bir bilgi verilmiştir. Sonrasında yoksulluk sorunu ile mücadele edebilmek için Türkiye’de ne tür politikalar uygulandığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü verileri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Son olarak TÜİK verileri kullanılarak, Yoksulluğun Türkiye’nin bölgeleri arasındaki yansımaları tablolar ve haritalar aracılığı ile incelenmiştir. Türkiye de uygulanan yoksulluk politikaların ne derece etkili olduğunun tartışılması gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi, Yoksulluğun Nedenleri, Türkiye, Bölgesel Yansımaları

ABSTRACT

POVERTY AND REGIONAL REFLECTIONS IN TURKEY

Nuran ERTÜRK

Master of Science Thesis

Department of Economics

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Fevzi ENGİN

July - 2019, 75 + xiii Pages

The problem of poverty that affects people and societies throughout history has been evaluated in this study. The explanation of poverty and the change in time, to the differences between societies and reflections by region in Turkey were examined. Firstly the lack of a single definition of poverty concept adopted by everyone and poverty vary according to the different measurement methods have been examined, then the factors that led to the emergence of poverty was discussed in the study. Then, a basic information about the implementation of policies in the world regarding the solution of the poverty problem is given. To cope with the problem of poverty after what kind of policies he implemented in Turkey, the Ministry of Family and Social Policies, the General Directorate of Social Assistance was evaluated through data.

Finally, using the TurkStat data, the reflections on poverty between regions of Turkey were investigated by means of tables and maps. Turkey to discuss the implementation of the policy is how effective it is emphasized that poverty is required.

Key words: Poverty, Measuring Poverty, Poverty Causes, Turkey, Regional Reflections.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. KAVRAMSAL İNCELEME	3
1.1. Yoksulluk Kavramı	5
1.1.1. Mutlak Yoksulluk	6
1.1.2. Görelî yoksulluk	10
1.1.2.1. Eşdeğerlik Ölçeği	11
1.1.3. İnsani Yoksulluk	13
II. BÖLÜM	
2. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ	16
2.1. Büyüme, Gelir Dağılımı.....	16
2.2. Demografik Etmenler.....	20
2.2.1. Nüfus Baskısı.....	20
2.2.2. Göç.....	21
2.2.3. Hanehalkı Özellikleri.....	23

2.3. İşgücü Piyasaları	25
2.4. Dışsal Etmenler	26
2.4.1. Şoklar	26
2.4.2. Ayrımcılık	27
2.5. Dönemsel Ekonomik Dalgalanmalar	28

III. BÖLÜM

3. YOKSULLUKLA MÜCADELE.....	30
3.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı.....	30
3.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı.....	31
3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele.....	32
3.3.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	33
3.3.2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	36
3.3.2.1. Ailelere Sağlanan Yardımları	37
3.3.2.2. Eğitim Yardımları.....	39
3.3.2.3. Sağlık Yardımları	41
3.3.2.4. Özel Amaçlı Yardımlar	43
3.3.2.5. Yaşlı ve Engelli Yardımları.....	43
3.3.2.6. Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları	44
3.3.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	45
3.3.4. Milli Eğitim Bakanlığı	45
3.3.5. Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu	46
3.3.6. Belediyeler	47

IV. BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN BÖLGESEL YANSIMALARI	48
4.1. Türkiye Geneli Yoksulluk.....	48
4.2. Düzey-1 ve Düzey-2 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre Yoksulluk.....	51
4.2.1. Düzey-1 Bölgeler İtibarıyla Türkiye’nin Yoksulluk Profil	51

V. BÖLÜM**5. SONUÇ 61****KAYNAKLAR 67****EKLER****Ek.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul
Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2006-2017..... 73**
**Ek.2: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert gelirine ve Eğitim Durumuna Göre
Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı Türkiye, 2014-2017..... 74**
**Ek.3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Hanehalkı Tipine Göre
Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, 2017 75**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Yoksulluk Sınırına Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2014.....	8
Tablo 1.2: 2011-2015 Yılları Dünya Geneli SGP göre, Kişi Başı Fert Geliri oranı, Yoksulluk Açığı. WB	9
Tablo 1.3: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar, 2016, 2017	12
Tablo 3.1: Türkiye'de 2016 Yılında Gerçekleştirilen Sosyal Yardımlar.....	35
Tablo 3.2: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Sağlanan Aile Yardımları	37
Tablo 3.3: 2016 Yılına Ait İllere Dair Teslimi Edilen Konut Sayısı.....	38
Tablo 3.4: Şartlı Sağlık Yardımları (2016)	42
Tablo 3.5: GSS Gelir Tespit ve Prim Desteği.....	43
Tablo 3.6: Yaşlı ve Engelli Yardımları.....	44
Tablo 4.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı, 2013-2017	49
Tablo 4.2: Eşdeğer Hanehalkı Fert Gelirine Göre, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2016, 2017	49
Tablo 4.3: Satınalma Gücü Paritesi (SGP) Kullanılarak Hesaplanan Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2013-2016	50
Tablo 4.4: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre Gini katsayısı, 2014, 2017...52	
Tablo 4.5: Satınalma Gücü Paritesine göre Düzey-1 Bölgeleri Medyan Gelirin %50'sine Göre Yoksulluk Oranı (%).....	52
Tablo 4.6: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini katsayısı, 2017..54	
Tablo 4.7: Satınalma Gücü Paritesine Göre Düzey-2 Bölgeleri Medyan Gelirin %50'sine Göre Yoksulluk Oranı (%).....	55

HARİTALAR VE GRAFİKLER LİSTESİ

Harita 4.1: Eğitim Memnuniyeti Haritası, 2016.....	57
Harita 4.2: Çalışma Hayatı Memnuniyeti Haritası, 2016.....	58
Harita 4.3: Gelir ve Servet Memnuniyeti Haritası, 2016	59
Harita 4.4: Türkiye Geneli Yaşam Memnuniyeti Haritası, 2016	60
Grafik 2.1: Hanehalkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı, 2016.....	24

KISALTMALAR LİSTESİ

AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BSYBS	: Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
ÇSGK	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
Eurofound	: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GYKA	: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
HBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
IMF	: International Monetary Fund
ILO	: International Labour Organization
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İGE	: İnsani Gelişim Endeksi
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Oxfam	: Oxford Committee for Famine Relief
OPHI	: Oxford Poverty & Human Development Initiative
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri

ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
ŞSY	: Şartlı Sağlık Yardımları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TKİ	: Türkiye Kömür İşletmeleri
VGB	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
YURTKUR	: Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu
WB	: Dünya Bankası (World Bank)

GİRİŞ

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski ekonomik ve toplumsal sorunların başında yer almaktadır. Tarih boyunca var olan yoksulluk sorunu, özellikle küreselleşmenin hız kazandığı 1980'li yıllardan itibaren, dünya çapında ciddi ve yüzleşilmek zorunda olan bir problem olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Temel anlamda yoksulluk, hanehalklarının ya da fertlerin temel gereksinimlerini karşılayamaması olarak ifade edilmektedir. Yoksulluğun herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımı olmayışı, farklı yoksulluk tanımlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu tanımları üç temel çerçeve de incelemek mümkündür. İlki, yaşamı fiziksel anlamda idame ettirebilmek için ihtiyaç duyulan minimum tüketimi gerçekleştirilememek anlamına gelen mutlak yoksulluk, ikincisi, hanehalkları ve fertlerin gelir düzeyinin belirli bir standartın altında olması anlamına gelen göreceli yoksulluk, üçüncü ise yoksulluğu temel gereksinimlerin yanı sıra yaşam beklentisi, eğitim ve gelir endeksi ile açıklayan insani yoksulluk kavramıdır.

Yoksulluğu yol açan temel nedenlerin başında ise, düşük büyüme oranı, gelir eşitsizliği, işgücü piyasasında yaşanan sorunlar, demografik nedenler, ekonomik şoklar ve ayrımcılıklar gelmektedir.

Yoksullukla mücadele ise, dolaylı yaklaşım ve doğrudan yaklaşım olmak üzere iki temel çerçeveden oluşmaktadır. Türkiye'de yoksullukla mücadele, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Yüksek Kredi ve Yurtlar Kurumu, Belediyeler gibi kurumlar aracılığıyla yürütülmektedir. Türkiye'de etkili bir yoksullukla mücadeleden söz edebilmek için yoksulluğun bölgesel yansımaları incelenmeli ve yoksulluğun yoğunlaştığı bölgeler tespit edilerek mücadele yöntemleri tartışılmalıdır.

Bu çalışmanın temel amacı, öncelikle yoksulluk terminolojisinde geçen tanımları açıklamak, yoksulluğun nedenlerini ve mücadele biçimlerini incelemek ve Türkiye’de yoksulluğun bölgesel yansımalarını Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre değerlendirmektir.

Çalışmanın birinci bölümde, yoksulluk kavramı incelenecek, ikinci bölümde, yoksulluğun nedenleri ve etkileri yer alacaktır. Üçüncü bölümde ise, yoksullukla mücadele ve Türkiye’de uygulanan biçimleri işlenecektir. Dördüncü bölümde, TÜİK tarafından sağlanan Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) ve Gelir ve Yaşam Koşulları araştırması (GYKA) verilerinden yararlanarak Türkiye’de genel yoksulluk seviyesi ve bunun bölgesel yansımalarını incelemek için İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) kullanılacaktır. Tezin sonuç bölümünde ise Türkiye’de yoksulluk sorununa dair öneriler yer alacaktır.

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL İNCELEME

Yoksulluk olgusunun, tarih boyunca her toplumda kendine yer bulduğu görülmektedir. Toplumlar tarihi incelendiğinde, tarihin her döneminde ırk, dil, din, etnik farklılıklarının yanında, gelir dağılımı bakımından da ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Yoksulluk sorunu her dönemde, her toplumda var olduğu gibi her toplumun yoksulluğa bakış açısı ve müdahale biçimleri farklılık göstermiştir. Yoksulluğun oluşmasındaki en temel faktör ekonomideki sorunlardır. Ancak yoksulluk sonuçları bakımından farklılıklar doğurabilmektedir, ekonomik faktörler dışında politik, ahlaki, toplumsal ve dini değerler üzerinde de etkilerini göstermektedir.

Yoksulluğun ölçülmesine ilişkin doğru kıstasların belirlenebilmesi ve doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için ciddi bir kavramsal çalışma gerekmektedir. Yoksulluk sorununu tanımlamak ve önlemek için Dünya Bankası (WB-World Bank), IMF (International Monetary Fund), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP- United Nations Development Programme), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD- Organisation for Economic Co-Operation and Development), European Foundation For the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), International Labour Organization (ILO), Oxford Committee for Famine Relief (Oxfam) gibi uluslararası kurumlar çalışmaktadır. Yoksulluk kavramına yönelik pek çok farklı yaklaşım vardır, bunun nedeni ile yoksulluk kavramına yönelik pek çok farklı tanım ortaya atılmıştır.

UNDP yoksulluğu hanehalkları ve ya bireylerin, temel yaşam kaynaklarına erişememe, kendi ve diğer insanların yaşam alanlarına saygılı uzun, sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürdürmeleri için gereken kaynaklardan yoksun olması şeklinde tanımlamaktadır (UNDP 1997: 15).

OECD (2001: 38) tarafından yapılan yoksulluk tanımı ise hanehalkları ya da bireylerin yoksunluğuna ve kapasite eksikliğine dikkat çekmektedir, buna göre yoksulluğun yoksunluk ve kapasite eksikliğinin olduğu her alana ilişkin yapılabirliği içermesi gerektiğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak; ekonomik, insani, politik, sosyal kültürel kabiliyetler ve koruyucu kabiliyetleri kapsamı gerektiğini vurgulamıştır. WB ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yoksulluğu gıda ve sağlık gibi temel ihtiyaçlara erişimin olmaması olarak açıklamıştır.

Türkiye'de yoksullukla ilgi pek çok sivil toplum kuruluşu tarafından araştırmalar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra TÜİK ve Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) gibi kuruluşlarda yoksullukla ilgili istatistiki veriler hesaplanmaktadır. 1987 ve 1994 yılında TÜİK ve WB uzmanları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketlerinden elde edilen verileri kullanarak bir rapor hazırlamış ve bu rapor WB tarafından 1999 yılında "Türkiye: Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Araştırması" adıyla yayımlamıştır (TÜİK 2015).

2001 yılından itibaren yürütülen Sosyal Riskin Azaltılması Projesi, hanehalkı bütçe anketi sonuçlarına dayalı olarak oluşturulmuştur. 2002 yılında uygulanan HBA'den elde edilen veriler esas alınarak Türkiye'de yoksulluğun profili, yoksulluğun nedenleri ve sonuçları üzerine TÜİK ile WB ortaklaşa bir rapor hazırlamıştır. TÜİK tarafından WB kredi desteği 2015 yılında Yoksulluk Çalışmaları isimli bir araştırma hazırlanmıştır (TÜİK 2015).

TÜİK yoksulluk ile ilgili bu çalışmalarını, hanehalkları ve bireylerin harcamalarına, gelirlerine ve sosyal durumlarına dayandırmaktadır, bu verilere ait bilgiler derlenip hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları araştırması hazırlanmaktadır.

TÜİK yoksulluk olgusunu temel bazda iki çerçevede tanımlamaktadır, bunun birincisi dar anlamda yoksulluk, ikincisi ise geniş anlam da yoksulluktur. Dar anlamda yoksulluğu açlıktan ölme, barınacak yeri olmama durumu, geniş anlamda yoksulluğu ise gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmak olarak tanımlamıştır (TÜİK 2008).

Yoksulluğun, üzerinde görüş birliği sağlanmış bir tanımından söz etmek mümkün değildir. Yoksulluğa ilişkin pek çok değişik tanımlama ve bu tanımlara ilişkin pek çok açıklama getirilmiştir. IMF ve WB, 2000 yılında hazırladıkları ‘‘World Development Report’’ da yoksulluğu, insanların refahı için gerekli olan hem fizyolojik, hem de sosyal yoksulluğu kapsayan, kabul edilemez bir yoksunluk olarak tanımlamaktadır. Fizyolojik yoksunluk; yetersiz beslenme, sağlık, eğitim ve barınma evi gibi temel materyal veya biyolojik ihtiyaçların yerine getirilememesidir. Bir kişi bu temel kaynaklara ve hizmetlere erişemez ise yoksul kabul edilmektedir. Fizyolojik yoksunluk, düşük gelir ve tüketim seviyeleri ile yakından ilişkilidir. Sosyal yoksunluk ise yoksulluk kavramını, güvenlik, kırılabilirlik, özgürlük, güçsüzlük ve özgüven eksikliğini dâhil ederek genişletmektedir (IMF, World Bank 2001: 1).

Başarılı bir yoksullukla mücadele sağlanabilmesi için yoksullukla mücadele programlarının tasarlanması ve yoksulluk profilinin zaman içindeki değişiminin doğru saptanabilmesi gerekmektedir. Ancak buna rağmen yoksulluğun ölçümüne ilişkin istatistiksel ve kavramsal sorunların yoksulluk yazınında yeterince ağırlık kazanmadığı görülmektedir (Şenses 2003: 61).

Yoksulluğa neden olan etmenler çok çeşitli ve tartışmalıdır, bununla birlikte yoksulluğun ana konusunun ekonomik sorunlar mı olduğu yoksa eğitim, sağlık, barınma ve insan haklarının da yoksulluğun konusu olup olmadığı bir tartışmadır. Yoksullukla mücadele konusunda başarılı olabilmek için yoksulluk kavramının çerçevesine nelerin dâhil olduğu öncelikle belirlenmelidir.

1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk olgusuna ilişkin ortak bir açıklama getirmek oldukça zor olsa da, yoksulluğun ölçülmesi açısından birbirleriyle ilişkili olan üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki WB’ın temel aldığı, harcama yöntemi ile ölçülebilen tüketim malı miktarı veya gelir düzeyiyle ilişkili potansiyel tüketim düzeyini göstermektedir. Bu düzey ise günlük 1,90 dolardan yoksun olmak olarak belirlenen ‘‘mutlak yoksulluk’’

yaklaşımıdır. WB'a göre günlük 1,90 altında gelire sahip olan bireyleri aşırı yoksul olarak tanımlamaktadır.

İkinci yaklaşım ise “görelî yoksulluk” yaklaşımıdır, bu yaklaşıma göre geliri belli bir seviyenin altında olan yani, fiziksel varlıklarını sürdürebilmek için almaları gereken temel gıda harcamaları dışında, giyim, barınma, enerji gibi hizmetlerden yoksun olan hanehalkları kapsar. Üçüncü yaklaşım ise Amartya Sen'in “capabilities” yaklaşımı, bu yaklaşım mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk yaklaşımlarının her ikisini de içermektedir, ancak “capabilities” yaklaşımı bu iki yaklaşımdan bazı özellikleri nedeniyle ayrılmaktadır. Capabilities yaklaşımı daha geniş kapsamlı olan, okur-yazarlık, yeterli besin kaynağına erişememe, temiz su kaynaklarına erişememe, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenabilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insani yeteneklerden (capabilities) yoksun olmayı da içermektedir. Bu nedenle bu yaklaşım “insani yoksulluk” olarak tanımlanmaktadır (Doğan 2014: 1-5).

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk kavramına ilişkin açıklama ve ölçümlerin tarihsel kökeni 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de yapılan çalışmalara dayanmaktadır, bu yaklaşım gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına dayalı mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımıdır (Şenses 2014: 64). Mutlak yoksulluk yaklaşımına göre; yoksulluk, genellikle “insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağına sahip olmama” veya “ mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma ve hayatını sürdürebilmek için ihtiyacı olduğu mal ve hizmetleri karşılayamaması durumu” olarak tanımlanmaktadır (Alagh 1992: 109).

Dünya Bankası mutlak yoksulluğu, tüketim harcamaları yaklaşımı yöntemine ve parasal gelir kıstaslarına göre belirlemektedir. Bu yaklaşıma göre mutlak yoksulluk, tipik bir ailenin sağlıklı yaşam sürdürebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli kaynağına sahip olmaması durumudur. Harcamalar yaklaşımına göre, asgari gıda sepeti maliyetini ve asgari kalori miktarının gerektirdiği tüketimi yapamama durumu olarak tanımlanmaktadır (World Bank 2002: 34).

TÜİK tarafından mutlak yoksulluk kavramı, hanehalkı ve bireylerin yaşamını devam ettirebileceği asgari refah düzeyine erişememesi olarak ifade edilmekte olup, WB istatistikleri kullanarak oluşturulmaktadır. Mutlak yoksulluk oranı, asgari refah düzeyine erişemeyenlerin sayısının toplam nüfus oranı hesaplanarak bulunmaktadır (www.tuik.gov.tr).

TÜİK tarafından hanehalkları ve bireylerin harcamalarına dayalı, gıda ve gıda dışı mutlak yoksulluk sınırları ve yoksulluk oranları açıklanmaktadır. 2002-2009 yılları arasında TÜİK'in yürüttüğü yoksulluk çalışmalarında, gıda yoksulluğunun temeli gıda sepetinin içerisinde ki malların belirlenmesine bağlanmaktadır. Bu gıda sepetinin içerisindeki malların belirlenmesi için ise HBA verileri kullanılmaktadır. Referans grup olarak ise hanehalkları ve bireylerin gıda harcamalarına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimler alınmıştır. Bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip gıda sepeti 80 maddeden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak ürünlerin miktarları, bu maddelerden oluşturulmuştur. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiştir. Gıda yoksulluk oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır (TÜİK 2015).

Harcamaya dayalı mutlak yoksulluk göstergelerinin uluslararası kıyaslamalarda kullanılabilmesi amacıyla Satın Alma Gücü Paritesi(Ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, ülkelerin yarattıkları GSYH reel anlamda karşılaştırılmasına imkân sağlayan, farklı para birimlerinin birbirine dönüştürülmesini sağlayan orandır.) kullanılmaktadır. SGP göre dolar cinsinden kişi başına düşen yoksulluk oranları hesaplanmaktadır. Bu oranlar kişi başı günlük alt sınır 2,15 dolar ve üst sınır 4,3 dolar yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir (TÜİK 2015).

Tablo 1.1: Türkiye’de Yoksulluk Sınırına Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2014

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)												
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48					
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı(1)	0,20	0,01	0,02	0,01									
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08					
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı(1)	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı(1)	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62
Harcama esaslı görelî yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12					

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2014

(1) 1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.

Tablo 1.1’de uluslararası kıyaslamalarda kullanılan satın alma gücü paritesine uygun olarak, TÜİK tarafında açıklanan mutlak yoksulluk oranları verilmektedir. Bu tablodaki hesaplamalar gösteriyor ki Türkiye’de açlık sınırının altında yaşayan nüfus oranında 2002-2009 dönemi sonuna doğru gerilemeler gerçekleşmiştir, 2009 yılından sonra ise gıda yoksulluğu hesaplanmamıştır.

Tablo 1.1 gıda ve gıda dışı harcamalar esas alınarak hesaplanan yoksulluk oranları yer almaktadır. Tabloya göre 2002-2009 döneminde fert yoksulluk oranları %27’den %18’e gerilemiştir. Gıda yoksulluğu ile hemen hemen aynı olarak hesaplanan, günlük kazancı 1,90 ABD Dolarının altında olan fert yoksul oranları düşüktür seyretmektedir. Mutlak yoksulluk göstergeleri kullanılarak yapılan ölçümlerin faydası, toplumdaki gıda harcamalarına göre en düşük yaşam standardını ortaya çıkarmasıdır.

Bilinen dünya tarihi boyunca insanlar savaşlar kıtlık ve doğal afetler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra özellikle küreselleşme süreciyle beraber şiddetli ve derin bir yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum yoksullukla mücadeleyi ön plana alma gereksinimini doğurmuştur. Ancak UNDP İnsani Gelişim Raporuna göre gelir dağılımındaki bozulmalar için yaklaşık 0.67 olan Gini katsayısına

göre dünya genelinde gelir dağılımı eşitlikten oldukça uzaktır diyebiliriz. Dünya nüfusunun %10'u, toplam mal ve hizmetlerin %70'ini üreterek dünya gelirinin %70'ini elde etmektedir. Öte yandan 7 milyarlık dünya nüfusunun yaklaşık yarısı günlük 1.90 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu nüfusun yaklaşık beşte biri, günlük 1,90 dolarlık sınırın altında yaşamlarını sağlamak zorunda kalmaktadırlar (DPT 9. Kalkınma Planı).

Tablo 1.2: 2011-2015 Yılları Dünya Geneli SGP göre, Kişi Başı Fert Geliri oranı, Yoksulluk Açığı. WB

Yıl	Yoksulluk sınırı (SGP \$/Günlük)	Kişi Başı günlük geliri 1.90\$ altında yaşayan hane halkı(%)	Yoksulluk Açığı(%)	Yoksul Sayısı (Mil.)	Nüfus (%)
2011	1.90	13.73	4.07	962.91	7,015.40
2012	1.90	12.79	3.77	907.86	7,099.78
2013	1.90	11.7	3.36	802.89	7,185.36
2015	1.90	9.4	3.05	731.02	7,357.80

Kaynak: PovcalNet (online analiz araçları) kullanılarak hazırlanmıştır, World Bank, Washington, DC, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/>

Tablo 1.2'yi incelediğimizde WB bankası tarafından yayımlanan yoksulluk göstergelerine göre, günlük 1.90\$ altında gelir elde eden hanehalkı ve bireyler açlık sınırında yaşamaktadır. Buna göre 2011-2015 yılları arasında açlık sınırında yaşayan kişi sayısı ve yoksulluk açığında azalmalar gerçekleşmiştir. Tabloyu incelediğimizde yoksul kişi sayısında azalmaların nüfus artışları olmasına rağmen gerçekleştiği görülmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde ve farklı bölgelerinde farklı mücadele politikaları uygulanmaktadır. Bu politikaların yoksulluğu azaltmada etkisi düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Ancak yoksulluk çözülüyor olsa da sınıflar arasındaki gelir eşitsizlikler artmaya devam etmektedir. Bu da uygulanmakta olan politikaların yoksulluk üzerindeki etkisinin geçici olduğunu göstermektedir.

Belli başlı yoksulluk tanımı ve yaklaşımları değişik ölçülerde öznel unsurlar taşımaktadır. Bu nedenle mutlak yoksulluk yaklaşımının temelinde yatan asgari geçim düzeyi gibi kıstasların farklı yorumlanması kaçınılmaz hale gelmektedir. Asgari kalori normlarının, kişiler arasındaki beslenme gereksinimlerini karşılama güçlükleriyle baş edebilme farklılıkları yanında tüketim tercihlerin de dikkate almamaktır. Gelir dağılımı bozulmalar sonucu, piyasa fiyatları kullanılarak asgari tüketim değerleri

belirlenebilmekte ancak bu durumda belirlenen bir asgari refah tüketim değerinin iyi bir refah düzeyi olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Ayrıca bu durumda alınması gereken kalori miktarına göre hesaplanan yoksulluk sınırı çalışmalarında yer alan malların ve bu malların fiyatlarının belirlenmesi tartışmalı hale gelmektedir.

Yoksulluk çizgisinin, sosyal bilimciler arasında yalnızca asgari düzeyde gıda mallarına ulaşmak olarak ifade edilmesi daima tartışmalara neden olurken, gıda dışı malların da hesaba katılması durumunda yoksulluk oranlarında artışlar meydana gelmektedir (Alagh 1992: 109).

Mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımında gözlemlerin, çoğu kez, kısa bir zaman aralığına dayanması ve yoksulların aralarındaki farklılıkların, yoksulluk nedenleri, dereceleri ve süreleri açısından, dikkate alınmaması yoksullar arasındaki çeşitliliğin kaybolmasına yol açmaktadır (Şenses 2014: 87).

Mutlak yoksulluk ölçütleri yeterli bir refah göstergesi değildir. Bu yaklaşım yoksulluğu, çoğunlukla tek bir ölçülebilir göstergeye dayanarak, nüfusu yoksullar ve yoksul olmayanlar biçiminde ikiye bölüp aşırı derecede basitleştirmektedir ve sadece mutlak yoksulluk çizgisinin altında kalanlar üzerine odaklanmaktadır (Şenses 2014: 96).

1.1.2. Göreli yoksulluk

Görelî yoksulluk çizgisinin belirlenmesi için ilk olarak bir ülkede yaşayan insanların ortalama asgari refah düzeyi belirlenmelidir. Bu çizgi belirlenirken sık kullanılan yöntem, gelirlerin küçükten büyüğe sıralanmasıyla ortaya çıkan medyan geliri veya belli bir gruba ait gelirlerin aritmetik ortalaması olarak ifade edilen ortalama gelirin belirli bir yüzdesinin yoksulluk sınırı olarak alınmasıdır. Bu sınırın altında kalan kişiler göreli yoksul olarak tanımlanmaktadır (Doğan 2014: 11).

Görelî yoksulluk, yoksul hanehalkı veya birey yaşadığı toplumun mevcut şartlara göre ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı arasındaki açığı ifade eder

(Dumanlı 1995: 8). Yoksul ve yoksul olmayan hanehalklarının bulunduğu bir toplumda yoksul olmayan hanehalkları ve bireylerin, yoksullara göre üç katı gelir ve sosyal haklara sahip olduğu durumda, yoksul olan hanehalkı, ortalama gelire göre üçte bir kadar yoksul olmaktadır. İfade edilmek istenen, yoksulluğun ne ölçüde olduğu ve hissedildiği toplumun ortalama gelirine bağlı olmasıdır. Dolayısıyla hem tüketim bakımından hem harcama bakımından bir eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Hem aile bileşimleri hem de tüketilen mal ve hizmet bileşimleri bakımından hanehalkları arasında önemli farklılıklar görülmektedir. Bu nedenle, başta gıda olmak üzere diğer hayati ihtiyaçların karşılanması ile ilgili taleplerin şiddeti de bireyden bireye, aileden aileye ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilecektir (Dumanlı 1995: 8).

TÜİK ise görelî yoksulluk kavramını, toplumun genel durumu baz alınarak belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı olarak tanımlanmaktadır. Refah ölçüsü olarak, amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir. Görelî yoksulluk çizgisi, eşdeğer fert başına medyan gelirin/harcamanın belirli bir oranı (%50, %60 veya %40'ı) kullanılarak oluşturulan bir refah ölçüsüdür, kişi başına düşen gelir veya harcama esas alınarak belirlenir (TÜİK 2015).

1.1.2.1. Eşdeğerlik Ölçeği

Eşdeğerlilik ölçeğine göre gelir eşitsizliği, bireylerin gelirleri arasındaki farklılardan yola çıkarak ölçülmektedir. Gelir eşitsizliklerini ölçmek için ise; Yüzdelik hanehalkı/fert grupları, Yüzde paylar analizi (P80/20), Gini katsayısı ve Lorenz eğrisi olmak üzere çeşitli ölçüm araçları geliştirilmiştir. Geliştirilen bu araçlar arasında en yaygın kullanılanlar; yüzdelik dilimleme yöntemi, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı olarak belirlenmiştir (Şadan 2010: 97).

Hanehalkı düzeyinde hesaplanan gelir ya da harcama verisinin bireysel verilere dönüşmesini sağlayarak eşdeğerlik ölçeği hesaplanmaktadır. Gelir ve ya harcama verisinin bireysel verilere dönüştürülmesi işlemi, toplam hanehalkı gelirinin, o haneyi oluşturan fert sayısına bölüldüğünde eşdeğerlik ölçeği hesaplaması doğru sonucu vermeyecektir. Eşdeğerlik ölçeği hesaplamasının doğru sonuca yakın en iyi sonucu

verebilmesi için hane içerisindeki yetişkin-çocuk bir araya getirildiğinde oluşan farklılıkları dikkate almak şarttır. Buna bağlı olarak, eşdeğerlik ölçeği katsayıları kullanılarak her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç eşdeğer ferde eşit olduğu bulunur ve eşdeğer hanehalkı büyüklüğü hesaplanır. Hanehalkının toplam yıllık geliri ya da yıllık harcaması, eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünmesi ile o hanehalkı için eşdeğer fert başına düşen gelir ya da harcama bulunmaktadır. Böylelikle, farklı büyüklük ve bileşimlerdeki hanehalkları arasında karşılaştırmalar yapmak mümkün olmaktadır. TÜİK, eşdeğer hanehalkı büyüklüğünün hanehalkındaki referans kişi için 1, 14 yaş ve üzerindeki tüm fertler için 0,5 ve 14 yaşın altındaki tüm fertler için 0,3 katsayısının kullanılarak bulunduğu OECD ölçeğini kullanmaktadır (TÜİK 2011).

Hanedeki tüm fertlere ait eşdeğer hanehalkı geliri kullanılabilir hanehalkı fert gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru gruplara ayrılmıştır. Bu gruplama şu şekilde gerçekleştirilmektedir 20 gruba bölünerek yüzde 5'lik, 10 gruba bölünerek yüzde 10'luk veya 5 gruba bölünerek yüzde 20'lik hanehalkı/fert grupları oluşturulmaktadır. Bu grupların toplam gelirden aldıkları paylar gelir dağılımı eşitsizliği hakkında bilgi vermektedir (TÜİK 2008).

Tablo 1.3: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2014, 2017*

Yüzde 20'lik fert grupları	2014	2015	2016	2017
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (En düşük)	6,1	6,2	6,2	6,3
İkinci yüzde 20	10,7	10,9	10,6	10,7
Üçüncü yüzde 20	15,2	15,3	15,0	14,8
Dördüncü yüzde 20	21,5	21,7	21,1	20,9
Son yüzde 20 (En yüksek)	46,5	45,9	47,2	47,4
P80/P20 oranı	7,4	7,6	7,7	7,5
Gini Katsayısı¹	0,391	0,397	0,404	0,405

Kaynak: TÜİK, GYKA 2014-2017

*Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır

TÜİK verileri kullanılarak oluşturulan Tablo1.3'e göre 2014-2017 yılları arasında eşdeğer hanehalkı fert gelirleri arasında değişmeler ortaya çıkmıştır. Buna

¹ Gelir dağılımı eşitsizliği Gini katsayısı ile ölçülmektedir, bu katsayı 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir.

göre; 2017 yılından en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay yüzde 46,5 iken 2017 yılında bu oran yüzde 47,7 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelirden aldığı pay yüzde 6,1 iken bu oran 2017 yılında yüzde 6,3 olarak gerçekleşmiştir.

Toplumun en zengin yüzde 20'lik grubun geliri en yoksul yüzde 20'lik grubun gelirin oranlanarak P80/P20² oranları hesaplanmaktadır. Buna göre; 2014-2017 yılları arasında P80/P20 rakamlarında ortalama yüzde 0,2 değişimler gözlemlenmiştir. Yani Tablo1.2'deki yıllar arası değişimleri incelediğimizde zengin ve yoksul fertlerin toplam gelirden aldıkları paylar arasındaki farkın yıllar arasında çok fazla değişiklik izlenmediği görülmektedir. Bu durum gelir dağılımı eşitsizliklerini göstermek için kullanılan Gini katsayısını incelediğimizde 2014-2017 yılları arasında gelir dağılımı eşitsizliğinde artışlar gözlenmiştir.

1.1.3. İnsani Yoksulluk

İnsani Gelişim Raporu (İGR) Birleşmiş Milletler tarafından 1990 yılından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için hesaplanmaya başlanmıştır. İGR her yıl düzenli olarak yayımlanmaya devam etmektedir. 1990 yılında yayımlanan raporda, kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla, yetişkin okuryazar oranı ve doğumda yaşam beklentisi verileri kullanılarak meydana getirilen yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinin aritmetik ortalaması hesaplanarak elde edilen bir endeks değeridir. Endeks değerlerine göre ülkeler üç düzeye ayrılmaktadır bunlar; düşük insani gelişme, orta insani gelişme ve yüksek insani gelişme düzeyinde olan ülkelerdir 1997 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan İnsani Gelişim Raporunda (İGR) ilk kez insani yoksulluk kavramına yer verilmiştir. Bu rapordan yola çıkarak İnsani Gelişim Endeksi (İGE) oluşturulmuştur (Doğan 2014: 18).

² Eşdeğerlik ölçeği oluşturmada kullanılan Yüzdeler dilimleme (P80/20) yöntemi, bir diğer gelir eşitsizliği ölçme yöntemi olan Lorenz eğrisi ile benzer özellik göstermektedir. Ancak Lorenz eğrisi, yüzdeler dilimleme yönteminden farklı olarak sadece gelir paylarını belirlemek yerine, birey gelirlerinin birikimli payı ile ilgilidir.

1997 İGE raporunda, gelir ve tüketim harcamalarının yoksulluğun açıklanmasında yeterli olmadığı ve bu nedenle yoksulluğun parasal olmayan yönlerini de içeren ölçütlerin oluşturulması gerekliliğinin ortaya çıkması ile İnsani Yoksulluk kavramı konuşmaya başlanmıştır. Yoksulluğun parasal olmayan yönlerini belirlemek ve insani yoksulluk ya da yapılabirlik yaklaşımını içeren ölçütler oluşturmak için, insani yoksulluk kavramı, Amartya Sen'in "capabilities" (yapabilirlik) ölçütünün ardından UNDP 1997 yılında İnsani Yoksulluk Endeksi'ni (İYE) yayımlaması sonucu ortaya çıkmıştır. İYE yoksulluğun miktarlarını yansıtmayı amaçlamaktadır ve buna bağlı olarak çeşitli göstergeler oluşturmuştur. Bu göstergeler çocukların beslenme ve kaliteli su kaynaklarına erişim düzeylerini ortaya çıkarmaktadır. Sen (2004), mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk ölçütlerinin yoksulluğu açıklamakta yetersiz kalması nedeniyle, en geniş kapsamlı yoksulluk ölçütü olan insani yoksulluğu "yapabilirlik" kavramını genişleterek meydana getirmiştir. Bu kapsam dâhilinde "capabilities" açlık sorununun yanında sağlıklı yaşam koşullarına erişememe, eğitimsizlik, sağlıksız ve yetersiz barınma koşulları gibi her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak ifade edilmekte ve yoksulluğun tanımı "yapabilirlikten yoksunluk" şeklinde ifade edilmektedir. İnsani yoksulluk kavramının oluşturulması ile birlikte yoksulluk olgusunun çok boyutlu bir olgu olduğu ve yalnızca parasal ölçütler çerçevesinde ölçülemeyeceği anlaşılmıştır (Doğan 2014: 7).

İnsani yoksulluk, yetersiz beslenme, sağlık, eğitim imkânlarından yoksun olma, okuma yazma bilmeme, işsizlik, evsizlik gibi diğer yoksulluk göstergelerinden farklı olarak temiz su kaynaklarına erişememe ve çocukların yetersiz beslenme problemini ön plana çıkarmakta ve bu problemleri yoksulluk ölçütüne dâhil ederek yoksulluğun kapsamını genişletmektedir. Bunun dışında kararlara katılımdan dışlanma, siyasi süreç, yönetim ve kültürel faaliyetlere katılımdan yoksunluk gibi değerleri yoksulluk kapsamı içine almaktadır.

2011 İGE raporunda Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) ve UNDP yeni yoksulluk ölçütü olarak Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) geliştirmiştir. Bu endeks bireylerin sağlık, eğitim kalitesi ve yaşam standarttı gibi yoksunluklar anketlerinden elde edilen ham veriler kullanılarak 10 temel göstergeye ait,

sağlık için iki, eğitim iki ve yaşam standardı için altı göstergeden oluşan başlıkları oluşturulmuştur (Alkire vd. 2011:3).

ÇBYE yoksul hanehalkı veya bireylerin eğitim, sağlık ve yaşam standardı çerçevesinde kapsamlı bir resim çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Bunun yanında dünya çapında, tüm ülkeler de ve bölgeler de hem etnik gruplar arasında kırsal/kentsel konumları bakımından hem de hanehalkı özellikleri bakımından ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasına olanak vermektedir (UNDP 2015).

II. BÖLÜM

2. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğu belirleyen temel faktörler incelendiğinde genel olarak Dünya Bankası tarafından oluşturulan, bölgesel ve toplumsal anlamda hanehalkı ve fertlere ilişkin faktörler dikkate alınarak sınıflandırma yapılmaktadır (World Bank 2005: 126).

Yoksulluğun nedenleri bilinmeksizin yoksulluk sorununa kalıcı çözüm sağlamak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle yoksulluğa sebep olan etkenler doğru değerlendirilmeli ve buna bağlı olarak yoksulluk sorunu için çözüm üretilmelidir. Yoksulluğa neden olan faktörlerle ilgili fikir ve analizler ise etkin bir olgu olup zaman içerisinde farklılık gösterebilmektedir. Yoksulluk sorununun nedenleri ile ilgili görüşler ve bu görüşlere bağlı analizler dönemler ve ülkeler arası farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca ülke içinde hanehalkları ve bireylerin gelir düzeyleri, eğitim düzeyleri, dünya görüşü, insanların ırka, dine ve cinsiyete bağlı farklılıkları, genç nüfus oranı, yaşam alanları ve coğrafik yapı gibi parametrelere bağlı olarak değişiklik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Şenses 2014: 146).

Yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır, bu nedenle yoksulluğun nedenleri de tek bir başlık altında ifade edilemese de genel olarak; büyüme ve gelir dağılımı, demografik etmenler, işgücü piyasaları, dışsal etmenler, yapısal uyum programları ve kısa dönem devrevi hareketler olmak üzere beş başlık altında incelemek mümkündür.

2.1. Büyüme, Gelir Dağılımı

Ekonomik büyüme, ortalama gelir düzeyi ve gelir dağılımında ki eşitsizlik gibi olgular yoksulluk ile bağlantılıdır, özellikle az gelişmiş ülkeler bakımından büyüme ile

yoksulluk arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır. Ekonomik büyümenin yoksulluk düzeyini azaltacağı konusunda oldukça yaygın bir görüş vardır. Hızlı büyüme, uzun yıllar boyunca yoksullukla mücadelenin en etkili yolu olarak görülmüştür.

Ekonomik büyüme hızı ve büyüme süreci öncesindeki gelir dağılımı, büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini belirleyen en önemli göstergelerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Mülkiyet paylaşımı ve gelir dağılımında eşitsizlikler var iken büyümenin gerçekleşmesi, yoksulluk üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmakta ve var olan sorunlarında devam etmesini olası bir hale getirmektedir. Örneğin başta Güney Kore olmak üzere, Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinde gerçekleşen hızlı büyüme bu ülkelerin daha eşitlikçi yapıya sahip olmaları nedeniyle yoksulluğun azaltılmasında daha etkili olurken, Latin Amerika gibi gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, büyümenin yoksulluğun azaltılması bakımından daha az etkili olmuştur (Şenses 2011: 323).

Birçok ülke deneyimi ve uygulamalı araştırmalar göstermektedir ki ekonomik büyüme yoksulluğu azaltmada etkili olabilmektedir. Çin ve Güney Kore örnekleri büyümenin yoksulluğu azaltmada etkili olabileceğinin başlıca göstergesidir. Örneğin 1978/1979-1990/1991 yılları arasında Hindistan'da kırsal bölgelerdeki yoksulluk oranlarında gerçekleşen azalma, dış ticaret hadleri üzerinde iyileşme sağlanmakta bu özel ve kamu yatırımlarını özendirmekte böylece teknolojik gelişmeyi tetiklenerek tarımsal üretimde artış sağlanmakta ve böylece emek talebinde artış sağlanmaktadır (Şenses 2014: 150).

1950'lerin sonunda Amerika ve Avrupa'daki bazı ülkeler de hızlı bir ekonomik büyüme ile birlikte sağlık, eğitim ve yaşam standardı gibi göstergelerde iyileşme olduğu görülmüştür. Bununla birlikte birçok ülke ekonomik büyüme sürecinde gerekli büyümeyi gerçekleştirememiştir ve bu durum yoksulluk gibi sosyal problemlerin artışına sebep olmuştur. Büyüme sürecini başarıyla tamamlayan ülkeler ve bu süreci başarı ile tamamlayamayan ülkeler arasındaki farkların artması nedeniyle ülkeler arasında dengesizliklerin oluşmasına neden olmuştur (Yıldız 2009: 3).

Büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin doğru bir biçimde değerlendirilebilmesi için, ekonomik büyüme biçimlerinin, büyüme unsurlarının, büyüme kazanımlarının incelenmesi gerekmektedir. Bunun yanında kadınlar, çocuklar, toplumda dezavantajlı konumda bulunanlar ve en önemlisi işgücü piyasaları gibi temel ekonomik unsurların değerlendirmeye katılması gerekmektedir.

Şenses (2014) yoksulluk ve büyüme arasındaki ilişkide iki temel unsurdan bahsetmektedir: bu unsurların ilki büyüme ile yoksulluğun bir birinden ayrı düşünülemeyeceği ve buna bağlı olarak eğitim-sağlık gibi zorunlu hizmetleri sunma kapasitesinin istihdam oranlarını artıracak beklentisi, ikincisi ise büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir.

Bir ülkede gerçekleşen büyüme, gelir dağılımında eşitsizliklere yol açıyorsa bu büyüme yoksulluk üzerindeki olumlu etkilerinin azalmasına yol açacaktır. Bu sebeple, büyüme süreci gelir dağılımındaki dengesizlikleri giderici politikaların uygulanması, büyümenin getireceği olumlu gelişmelerin artırılması ön koşul olarak görülmektedir (Şenses 2014: 226).

Ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiye bakıldığında iki farklı tartışma noktası görülmektedir. Birincisi büyüme sürecinin gelir dağılımını ne yönde etkilediği ile ilgilidir. İkinci nokta ise büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin hangi etmenlerden kaynaklandığı ile ilgilidir.

Yoksulluk sorununun giderilebilmesi için ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki dengesizliğin giderilmesi zorunludur. Eğer büyüme gelir dağılımını bozucu etki yaratıyorsa, yoksulluk azalma söz konusu olmamaktadır ve aksi durumda ise tam tersini söylemenin mümkün olduğundan bahsetmiştir. Bu nedenle Simon Kuznets büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği arasında ilişki bulunduğunu ifade etmiştir ve bunun için Ters-U hipotezini geliştirmiştir (Şenses 2006). Kuznets'in Ters-U hipotezine göre, büyüme süreci, başlangıç aşamasında, kaynakların yeterli üretkenliğe sahip olmayan sektörlerle transferi gerçekleştiğinde, eşitlik düzeyinin giderek artışına

neden olurken, daha yüksek kişi başına gelir düzeyine ulaşıldığında ise eşitsizlik düzeyinin azalmasına neden olmaktadır.

Fields ise Simon Kuznets'in teorisine karşı büyüme ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında sistemli bir ilişki olmadığını söylemiştir. Fields büyüme sürecinde gelir dağılımı eşitsizliğinde azalış olabileceği gibi artışların da gözlenebileceği durumların var olduğundan bahsetmiştir. Dolayısıyla Fields'e göre büyüme sürecinde yoksulluk oranının düşme eğiliminde olabileceği gibi artış eğiliminde de olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Şenses 2006: 150).

1997 yılında UNDP tarafından hazırlanan İGE raporunda ekonomik büyüme, gelir yoksulluğu ve mutlak yoksulluk arasındaki ilişki araştırılmıştır. 1950-1975 döneminde yayımlanan İGE raporunda, dünya genelinde ekonomik büyümenin yüzde 3,6 gibi düşük bir düzeyde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. 1950-1975 dönemi içinde gelir yoksulluğunda önemli bir azalış gerçekleştiği izlenmiş, bu azalışın devam ettiği ikinci on yıllık dönemde ise ekonomik büyümenin yüzde 4'ler düzeyinde kaldığı gözlenmiştir. 1986-1991 arasında ise dünya ekonomik büyüme ortalamasının %6'lara yükseldiğini fakat buna rağmen büyümenin yoksulluk üzerinde olumlu etkilerinin gözlenmediği belirtmiştir (UNDP 1997: 71-74).

Ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra, son yıllarda bazı kalkınma düşünürleri, yoksulluğun azaltılabilmesi için büyümenin tek başına yeterli bir çözüm olmadığı düşüncesini benimsemektedirler. Bu nedenle yeni bir kavram olan "yoksulluk yanlısı büyüme" (pro-poor growth) üzerinde durmaktadırlar. Yoksul yanlısı büyüme geniş anlamda, "yoksullukta kayda değer bir azalma sağlayan büyüme" ya da "yoksullar için iyi olan büyüme" olarak tanımlanmaktadır. Ancak yoksulluk yanlısı büyüme kavramının ne anlama geldiği, hangi kıstaslara göre ölçüleceği ve en önemlisi bu kavramın etkili siyaset yapma süreçlerine nasıl aktarılacağı hala tartışma konusudur. (Gündoğan 2008: 50).

2.2. Demografik Etmenler

Yoksulluğun oluşmasına yol açan bir diğer faktör ise demografik etmenlerdir. Bu etmenler nüfus baskısı, hanehalkı özellikleri ve göçlerdir.

2.2.1. Nüfus Baskısı

Yoksulluk ve nüfus arasındaki ilişki incelendiğinde hızlı nüfus artışının özellikle AGÜ’de kritik bir yoksulluk nedeni olduğu konusuna dair yaygın bir görüş bulunmaktadır.

Yoksulluk ve nüfus arasında ki ilişkiyi ilk kez kapsamlı olarak inceleyen kişi Thomas Malthus’dur. Malthus’un nüfus teorisine göre nüfus artışı ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu söylemiştir, nüfusta artış meydana gelmesi demek ekonomik büyümenin bundan olumsuz etkilenmesi anlamına gelmektedir. Malthus’un temel savı nüfus kısıtlanmadığında geometrik oranla artar ve nüfus her yirmi beş yılda bir kendisinin iki katı artarak devam eder (Marx, Engel 1976: 12). Nüfus yoğunluğundaki artış tüketimin artması ile kaynaklar üzerinde baskı yaratır ve yoksul sayısında artış olur.

İngiliz yoksul yasaları ise “nüfusu besleyecek gıda ürünlerini artırmaksızın nüfusu artırmak, yoksulların genel durumunun daha da kötüye gideceğini iddia eder” (Marx, Engel 19876).

Yoksulluk, genellikle yüksek doğurganlık oranı ile ilişkili görülmektedir. Özellikle Güney Sahra ülkelerindeki kitlesel yoksulluk durumu, yüksek doğurganlık oranlarına bağlanmaktadır (Zülfikar, 2010; 35).

Yoksulluk ile nüfus arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı, nüfus artışının yoksulluğa neden olduğu görüşünün yanında, yoksulluğun artmasının nüfusun artışına sebep olmasından çok, nüfus artışının yoksulluğun bir nedeni olduğunu savunan görüş bulunmaktadır. Dünya da en az gelişmiş bölge olarak görülen Güney Sahra ülkelerinde,

yoksulluk sorununun çoğu kez o bölgedeki hızlı nüfus artışıyla ilgili olduğu iddia edilmektedir. Birçok AGÜ (Az Gelişmiş Ülkeler)'de, çocuk işçiliğinin yaygın olması, özellikle tarım sektörü başta olmak üzere ve tarım dışı sektörlerde küçük yaştan itibaren aktif olarak bulunmaları, nüfus artışı ve yoksulluk arasında tek yönlü bir ilişki olmadığı görüşünü desteklemektedir (Şenses 2014: 154).

Birçok gelişmiş ülke demografik geçişini tamamlamış olsa da yani bilinçli doğum kontrol ve ölüm oranlarında düşüş sağlamış olsalar da, buna karşılık az gelişmiş ülkeler hala yüksek nüfus artış hızlarına sahiplerdir ve nüfus artışı, işgücü piyasalarını, doğal kaynaklara erişimi etkilemektedir (Şenses 2014: 154).

Hızlı nüfus artışı tüm kaynaklar üzerinde büyük bir baskı yaratmakta ve buna bağlı olarak gıda talebinde artışlara neden olmaktadır. Nüfus artışı en çok toprak üzerinde baskı kurmakta ve toprak paylaşım sorunlarına yol açmaktadır. Oluşan bu durumun yoksulluğu tetiklemesi olası bir durumudur ve bu durumun özellikle kısıtlı sermaye stokuna ve durağan teknolojiye sahip geri kalmış tarımsal yapılarda meydana geldiği, artan ölçülerde doğal ve çevresel kaynaklara başvurulmasına sebep olduğu, bunun da çevrenin ve ortak kullanım alanlarının tahribatına neden olduğu gözlemlenmiştir (Şenses 2014: 153-155).

2.2.2. Göç

Yoksulluğu belirleyen ana unsurlardan biri göçtür, başta kırdan kente olmak üzere değişik yerleşim alanları arasında gerçekleşen göçlerden söz edebilmekteyiz. Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insanların hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir yerden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir. Göç hareketi türlere ayrılmaktadır bunlar, oluşum nedenlerine göre göçler; gönüllü göç, zorunlu göç, süresine göre göçler; mevsimlik (geçici) göçler, sürekli göçler, mesafesine göre göçler; iç göç, dış göçtür.

Yoksulluk sorunu ve göç arasındaki ilişki, farklı açılardan ele alınabilecek karmaşık bir yapıya sahiptir. Göç ile yoksulluk arasındaki ilişki çok boyutlu ve

karmaşık olması göçün yoksulluk üzerindeki etkileri bakımından net sonuçlara ulaşılmasını güçleştirmektedir.

Kırdan kente ve kentten kıra göç en sık rastlanan göç türüdür. Göç unsurunun yoksulluk üzerinde ne kadar etkisi olduğu ve kentsel yoksulluğun ne ölçüde göçlerden kaynaklandığı tam anlamıyla bilinmemektedir ve bu konuda iki tez vardır. Bunlardan birincisi kırsal kesimdeki yoksulların düşük gelir düzeyleri nedeniyle kentlere itildiklerini, göçlerin kent-kır gelir farklılıklarına bağlı olarak değişeceğini ifade eder. Kentten kıra göçlerin kazanç farklılıklarına bağlı olarak artacağını bunun sonucunda göçlerin kentsel alanlarda istihdam artışlarının yavaşlatması ile ortaya çıkan hızlı bir kayıt dışı çalışma ve buna bağlı olarak yoksullaşma sürecine yol açacağını savunan görüştür. İkinci görüş ise yoksulluğu, göçün itici gücü olarak değil daha çok kısıtlayıcı bir etmen olarak görmektedir. Kırsal da yaşayan küçük toprak sahipleri ve ücretli çalışan yoksul bireylerin göç maliyetlerini karşılayamayacakları için göç etmelerinin mümkün olmadığı ve göçten en az yararlanan kesim olduğunu söylemektedir (Şenses 2014: 160-162).

Halkların göç eğilimi ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Yoksulluk gibi nedenler toplumların bir kısmında göçe sebep olurken, bazı toplumlarda ise yoksulluk sorunu göçlerin olmasına sebep olmamaktadır. Bu nedenle her bir ülkenin göçlere karşı uyguladıkları politikalar değişkenlik gösterebilmekte ve göç hareketini farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Bazı ülkeler göçü kısmende olsa destekleyen politikalar uygularken bazı ülkeler aldıkları sert tedbirlerle göçü engellemektedir. Bazı ülkeler ise kırdan kentte göç sonucu göçmenlerin kamu arazisine yerleşmesine kayıtsız kalıp kısıtlıda olsa bu bölgelere alt yapı ve kamu hizmeti sunarken kimi ülkeler ise çeşitli caydırıcı önlemlerle yani su gibi temel hizmetleri sunmayarak göçü denetim altında tutmaya çalışmaktadır (Şenses 2014).

Kırsal kesimde önemini yitiren tarımsal üretimin doğurduğu işsizlik ve kentsel istihdam olanakları çekiciliğinden dolayı kentlere olan göç kaçınılmaz hale gelmekte ve kentlere yapılan göçler artış göstermektedir. Bunun sonucunda göç eden insanların yerleştikleri kentlerde ve kent yaşamına uyum süreçlerinde karşılaştıkları problemler

ortadan kalkmamakta, sadece bölgelere ve dönemlere göre farklılık göstermektedir. Hem göç hem yoksulluğun bir arada olması ise, kentsel şiddetin derecesini artırmaktadır (Akkaya 2002: 203-204).

2.2.3. Hanehalkı Özellikleri

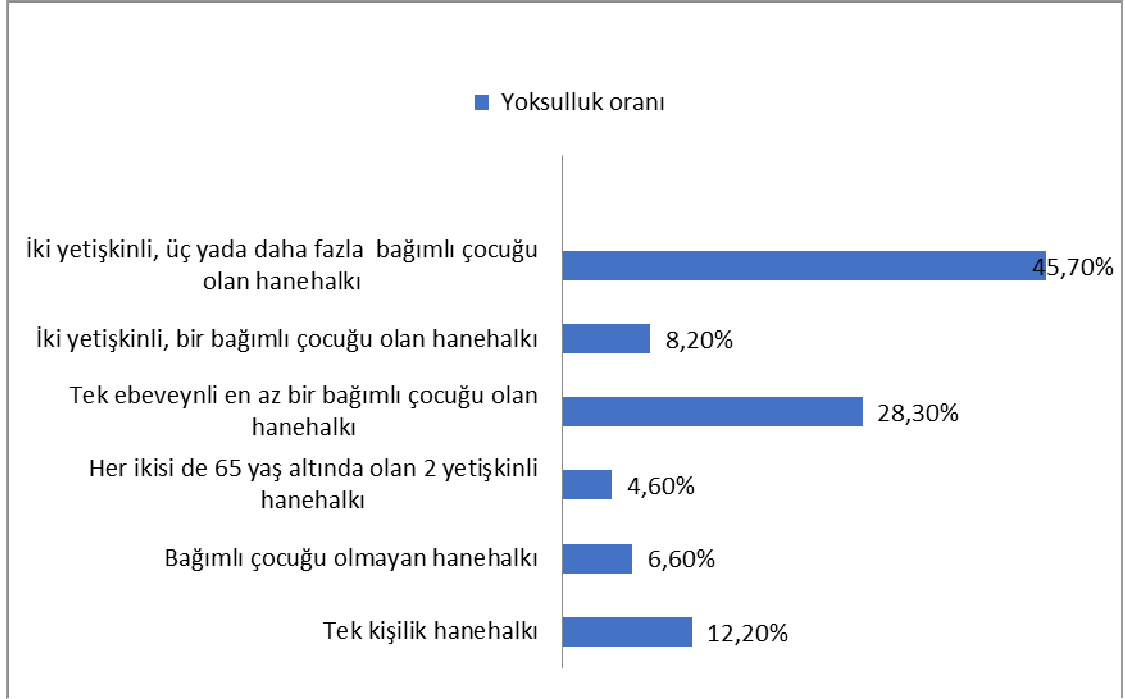
Hanehalkı büyüklüğü ve hanehalkı türü, hanede yaşayan bireylerin yaşı, eğitimi gibi yoksulluğun belirlenmesinde çok etkili faktörlerdir. Hanehalkında çalışma çağına olmayan nüfusun artması, hane gelirinin daha fazla fert tarafından paylaşılmasına yol açacağından, fert başına düşen geliri azaltarak yoksulluğun artmasına neden olabilecektir (Şeker 2008: 47).

Yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, hanehalkı büyüklüğünün, hanede bulunan çalışan sayısının, hane içindeki çocuk sayısının yoksulluğu etkilediği gözlenmektedir. Hanehalkı fert sayısı arttıkça yoksullukta artış görüldüğü gibi hanehalkı fert sayısı düşük olan hanelerinde yoksul olduğu görülmektedir. Yani hanehalkı fert sayısının yoksulluğun şiddetini artırır da, fert sayısında ki azalışın yoksulluğu ortadan kaldıran bir faktör olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yoksul kesimdeki ortalama hanehalkı büyüklüğü ile yoksul olmayan kesimdeki ortalama hane halkı büyüklüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Yoksul kesimde ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,7 iken, yoksul olmayan kesimde 3,8'dir. Yoksul kesimde hanehalkı büyüklüğünün fazla olmasında, çocuk sayısının fazla olmasının etkili olduğu görülmektedir. Çocuk sayısının fazla olduğu yoksul kesimin, yoksul olmayan kesime göre ortalama olarak daha genç olduğunu göstermektedir (Şeker 2008: 47).

TÜİK'in hazırlamış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi (2016) araştırmasına göre hanehalkı tipine göre yoksulluk çalışmasında en fazla yoksulluk riski taşıyan grubun iki veya daha fazla çocuklu büyük hanehalklarında olduğu görülürken en az yoksulluk riski taşıyan grupların ise tek çocuklu büyük hanehalkları olduğu görülmektedir. Ancak

veriler değerlendirildiğinde yoksulluk açısından ayırt edici bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Grafik 2.1: Hanehalkı tipine göre yoksulluk oranı, 2016

Kaynak: TÜİK, GYKA 2011-2016

*Yoksulluk, eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin %60 kriterine göre hesaplanmıştır.

TÜİK'in 2016 yılında yayınladığı hanehalkı tiplerine göre yoksulluk oranları verileri incelendiğinde; 65 yaşın altında olan iki yetişkinli hanehalklarında yoksulluk oranının %4,6 tek yetişkinli hane halklarında yoksulluk oranının %12,2 olduğu ve iki yetişkinli olup üç ya da daha fazla bağımlı çocuğu bulunan hanehalklarında ise bu oranın %45,7 olarak ölçüldüğü görülmektedir. Bu istatistiki veriler doğrultusunda en yüksek yoksulluk oranlarının üçten fazla çocuğu bulunan hanehalkları için, en düşük yoksulluk oranlarının ise çocuksuz hanehalkları için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu çıkarımdan hareketle aile içerisindeki çocuk sayısının yoksullukla yakından bir ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. İşgücü Piyasaları

Yoksulluk ile işgücü arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yoksul olan bireylerin, genellikle geçimlerini sağlayacak düzeyde, düzenli bir işe sahip olmadıkları, işsizlik veya eksik istihdam gibi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir (Gündoğan 2003: 161). İşsizlik, yoksulluğun ortaya çıkmasında önemli bir etkidir fakat işsizlerin çalışma hayatına dâhil olma oranının artışı yoksulluğu ortadan kaldırmak için yeterli koşul olmamaktadır. İşçiler düşük ücret ile çalışmaya başladıkları halde yoksulluk ile karşı karşıya kalmaktadırlar (İncedal 2013: 32).

İşsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişki incelenirken işsizlik profili önem kazanmaktadır. İşsizlerin yaş, eğitim durumları, neden işsiz oldukları, ne kadar süredir çalışmıyor oldukları işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi açıklar. Yoksulluk ve işgücü piyasaları arasında ayrılmaz bir bağ vardır. Bu bağ aktif olarak bir işte çalışanlar ve çalışmayanlar ya da herhangi bir işte çalışıyor olmalarına rağmen yoksul olanlar, diğer bir ifade ile “çalışan yoksullar”³ ve “işsizler” olarak farklı kategorilerde değerlendirilebilirler (Şenses 2014: 164-170). Çalışanların işteki durumlarına göre yoksul olan ve yoksul olmayan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Yoksulluk oranının en az seyrettiği gruplar işverenler ile maaşlı ve ücretli çalışanlardan oluşmaktadır. Yoksulluk oranının en fazla gerçekleştiği gruplar ise ücretsiz aile işçilerinden ve yevmiyeli çalışanlardan oluşturmaktadır (Doğan 2014: 67-68).

İstihdam ve işsizlik, ekonomik ve sosyal sonuçları bakımından hemen hemen dünyanın her yerinde önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. İşsizlik oranları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermekte ve hemen hemen her ülke için önemli bir sorun olarak görülmektedir. Dünya İstihdam Sosyal Görünüm Raporuna

³ Çalışan yoksulluk, hanehalkının en az bir üyesi yarı zamanlı ya da tam zamanlı bir işte çalışıyor olmasına rağmen, bu hanehalkı gelirinin yoksulluk sınırının altında olduğu hanelerde yaşayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Employability in Scotland çalışan yoksulluk eşiğini, ortalama hanehalkı gelirinin %60'ının altında kalması olarak tanımlanmaktadır. (<http://www.employabilityinscotland.com/barriers/poverty/what-you-should-know-about-tackling-poverty/poverty-and-employment/in-work-poverty/>)

göre; 2017 yılında işsizlik oranları gelişmiş ülkelerde % 5.7, gelişmekte olan ülkelerde ise %5.6 ve azgelişmiş ülkelerde ise %5.3 olarak hesaplanmıştır. Buna karşılık çalışan yoksul oranları ise, gelişmekte olan ülkelerde %7.7, olarak hesaplanırken az gelişmiş olan ülkelerde bu oran %41.2 olarak hesaplanmıştır (ILO 2018: 8). Dünya İstihdam Raporu verileri göstermektedir ki, ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttığında çalışan yoksulluk oranları düşmektedir. İşsizliğin yanında düşük ücretler, işgücü piyasalarından kaynaklanan önemli bir yoksulluk unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Düşük ücretin, aile geliri üzerindeki belirleyici etkisi yüksek olmakla beraber, gelir eşitsizliğini artırıcı ve işgücüne katılım oranını düşürücü bir etki yaratarak, yoksulluğu artırmaktadır.

İşsizlik ile yoksulluk arasındaki bir diğer önemli nokta ise, bu iki sorun arasındaki bağlantıyı doğru belirleyebilmektir ve bunun için işsizlik profilini doğru biçimde ele alınması önemlidir. Yoksulluk ve işsizlik sorunu arasındaki bağlantıyı doğru olarak belirleyebilmek için herhangi bir işte çalışmayan bireyler ile ilgili bazı özellikleri değerlendirmek gerekmektedir. Bu özellikler bireylerin eğitim düzeyleri, yaşları, ne kadar süre işsiz oldukları ve işsizliklerine sebep olan çeşitli faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Bireylerin var olan işsizlik sürelerinin uzaması yoksulluk açısından oldukça kaygı verici bir durum olmaktadır (Şenses 2006: 168).

2.4. Dışsal Etmenler

Yoksulluğa yol açan dışsal etmenler ekonomik şoklar ve ayrımcılıklar gibi başlıklara ayrılmaktadır.

2.4.1. Şoklar

Şoklar, toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal yaşantılarında gerçekleşen “olumsuz olaylar” olarak nitelenebilmektedir. Olumsuz olaylar kavramının niteliği ve içeriği yoksulluk açısından önemlidir ve yoksulluğu tetikleyici bir etkiye sahiptir. Örneğin, kuraklığın gerçekleştiği bir bölgede, kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretim yoluyla geçimini sağlayan hanehalkları bundan önemli ölçüde etkilenmektedir. Kuraklık

benzeri doğal afetler sonucu, hanehalkı reisi işsiz kalabilmekte ve bu durum yoksulluk yaratabilmekte veya var olan yoksulluğun derinleşmesine neden olabilmektedir (Şenses 2014: 171).

Hanehalklarının yerleşim yerlerinde gerçekleşen doğal afetlerin yarattığı zararlar ya da savaşlar ve iç çatışmaların getirdiği yıkımlar yoksulluk artışlarını ciddi oranlarda etkilemektedir. Yaşam koşullarında ani ve olumsuz değişiklikler de niteliklerine ve şiddetlerine bağlı olarak yoksulluk üzerinde etkili olmaktadır.

2.4.2. Ayrımcılık

Toplumların tarihsel gelişimi incelendiğinde, ayrımcılık her ülkede, her dönemde farklı toplumsal kesimleri farklı biçimlerde etkilemektedir. Ayrımcılık olgusu ırk, milliyet, toplumsal cinsiyet, vb. gibi farklı şekillerde olabilmektedir.

Ayrımcılık, genel olarak iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Birincisi Etnik/ırk, milliyet gibi nedenlerden oluşurken, ikincisi ise toplumsal cinsiyet bazlı ayrımcılıktan oluşmaktadır. Bunun yanında ayrımcılık olgusu yalnızca ırk ve etnik kimlik ayrımcılığı olarak gerçekleşmemekte, toplumdaki ekonomik farklılıklarda ayrımcılık sebebi olmaktadır (Açıkgöz 2010: 52).

Etnik/ırk köken, konusundaki en kapsamlı bilgilere ABD için yapılan araştırma sonuçlarından ulaşılabilmekte ve ayrımcılık, ana hatlarıyla, değişik kesimler arasında servet edinme ve eğitim fırsat ve olanakları ve işgücü piyasaları konumu açısından tarihsel olarak gözlenen farklılıklarla ilişkilendirilmektedir (Şenses 2014: 173). Amerika kökenli ayrımcılıklar incelendiğinde siyahi ve beyaz ırklar arasında ciddi anlamda farklılıklar bulunmaktadır, siyahi vatandaşlar yoksul sınıf içerisinde büyük bir paya sahiptir (Açıkgöz 2010: 52).

Ayrımcılıkların bir diğer biçimi ise toplumsal cinsiyet bazında gerçekleşmektedir. Kadınların yoksulluk oranları incelendiğinde, öncelikle gelir yoksulluğuyla ve paranın kullanımı ile ilgili kararlarda söz hakkına sahip olamamaları

durumu ile karşılaşılmaktadır (Hattatatoğlu 2002: 305). Toplumsal cinsiyet bakımından eşitsizlikler tüm ülkelerde görülmektedir. UNDP (2016) İnsani Gelişim Endeksi göstergeleri bu eşitsizliklerin derecesini ülkeden ülkeye gösterdiği farklılıkları incelemektedir. Cinsiyet gelişim endeksine göre, kadınların yıllık toplam gelirin ne kadarını elde ettiği incelenmiş, buna göre Norveç 59.800, Türkiye 10.648, Nijer'de 480 olarak hesaplanmıştır. Dünya genelinde işgücü çalışma süreleri incelendiğinde ise, kadınların çalışma sürelerinin, erkeklerin çalışma sürelerinden %25 daha uzun olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte toplam işgücünün 2/3'üne sahip olan kadınların, toplam gıdanın %50'sini üretirken toplam gelirin sadece %10'u kadarını elde etmektedir (Yücel 2017: 42). Bu verilerden görüldüğü gibi kadınların çalışma süreleri erkeklerin çalışma sürelerine oranla daha fazla olmasına rağmen, kadınların kişi başına gelir oranı oldukça farklılık göstermektedir. Kadınların kişi başına düşen gelirleri erkeklere göre daha düşük gerçekleşmektedir. Bu gelir farklılıkları aynı zamanda ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre de değişmektedir, az gelişmiş ülkelerde kadınların elde ettiği gelir gelişmiş ülkelere göre düşük olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet bakımından ekonomik ayrımcılıkları incelemek için Dilek Hattatatoğlu, Ferhunde Özbay'ın kadın emeği faaliyeti sınıflandırmasından yararlanarak kadınların karşılıksız emeğini beş gruba ayırmıştır. Birinci grupta, ev işleri, eşin ve çocukların bakımı, hasta ve yaşlıların bakımı yer alır. İkinci grupta, çoğu yerde ilkinin devamı olarak algılanan ev içi üretimdir; üçüncüsü ise ilk ikisinden farklı olarak ekonomi içi bir kategori olarak kabul edilen ve yaygın olarak ücretsiz aile işçiliği olarak adlandırılmaktadır. Dördüncüsü, hem anında hem de potansiyel ekonomik sonuçları bir arada içeren sosyal ilişkileri kurma ve sürdürme emeğidir. Beşincisi ise, tasarruf emeği kategorisidir (Hattatatoğlu 2002: 309).

2.5. Dönemsel Ekonomik Dalgalanmalar

Ekonomide farklı bölgelerde, farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde, farklı derecelerde meydana gelen, etkilerinin uzun ve kısa dönemde farklılık gösterdiği dönemsel devrevi hareketler yani ekonomik dalgalanmalar ve buna bağlı olarak oluşan

ekonomik değişimlerin yoksullukla yakından ilişkisi gözlenmektedir. Ekonomik dalgalanmaların yoksulluk ve eşişsizliklerin üzerindeki etkileri ise ülkelerin yapısına ve gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Ekonomik dalgalanmaların yoksulluk üzerindeki etkisi, yoksulluğun hangi kesimde yoğunlaştığı ile yakından ilgilidir. Ekonominin nerdeyse tümünü etkileyen dalgalanmalar milli hâsılda düşüş, milli gelirden azalma ardından işsizliğin artması gibi çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Ekonomik dalgalanmalar, yoksul ve yoksulluk sınırına yakın olan hanehalkları ve bireyleri daha derinden etkileyerek yoksulluk oranını artırmaktadır (Aktan ve Vural 2000: 163).

Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalarda durgunluk dönemlerinde en çok etkilenen kesimin, başta imalat sanayi olmak üzere ekonomik dalgalanmalara en duyarlı olan kesimin niteliksiz işçiler olduğu ve durgunluk dönemlerinde işlerini kaybetme oranlarının arttığı ve canlanma dönemlerinde tekrar iş bulsalar bile düşük ücretle iş bulabildikleri tespit edilmiştir (Şenses 2014: 201).

Yaşanan ekonomik dalgalanmaların az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisi ise gelişmiş ülkelerde yaşanan sorunlara kıyasla daha derin ve daha kalıcı olmaktadır. Bu dalgalanmaların, yoksulluk üzerindeki etkisi, sendikalaşma gücü, sosyal yardım alanındaki kurumsal düzenlemeler, endüstriyel ilişkiler, toplumun yoksul kesimlerine bakış açısı gibi kimi özellikleriyle yakından ilgilidir (Şenses 2014: 202). Ekonomik dalgalanmalar, değişik bölgeleri ve iş sektörlerini farklı biçimlerde ve farklı ölçülerde etkilemektedir.

Şenses (2014), Brezilya'nın Kuzey ve Kuzeydoğu bölgelerinde yaşayan kronik yoksulların, ekonomik dalgalanmalardan çok fazla etkilenmediğini, piyasalarla daha bütünleşik olan Güneydoğu vilayetlerinde yaşayan yoksulların ise dalgalanmalara karşı daha duyarlı olduğunu belirtmiştir.

III. BÖLÜM

3. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Dünya genelinde yoksul insan sayısındaki artışlar, yoksullukla mücadelenin önemini artırmaktadır. Dünya genelinde yoksullukla mücadele ekonomik ve sosyal programlara göre değişiklik göstermektedir.

Yoksulluğun çok unsurlu yapısı, yoksullukla mücadelede tek boyutlu bir çözümü güçleştirmekte ve buna ek olarak yoksulluğun herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımının olmayışı ve her bir tanım içerisinde farklı unsurları barındırıyor oluşu, yoksullukla mücadelenin çok unsurlu politikalardan oluşmasını zorunlu kılmaktadır.

Yoksullukla mücadele iki ana yaklaşım üzerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımların ilki etkili bir yoksullukla mücadele programı için hızlı büyümeye dayalı mücadele yaklaşımı ikincisi ise devlet tarafından desteklenen “doğrudan” önlemlerin var olduğu programların uygulama konulması olarak belirlenmiştir (Şenses 2011: 329)

Bu bölümde ilk olarak yoksullukla mücadele de kullanılan, dolaylı yaklaşım, doğrudan yaklaşım yöntemi olan iki temel yöntem incelenecek, daha sonra Türkiye’de yoksullukla mücadele için kullanılan araçlar incelenecektir.

3.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmada etkisine dair farklı düşünceler olsa da, büyümenin yoksulluğu azaltma da önemli bir etmen olduğu konusunda yaygın bir

görüş bulunmaktadır. Dolaylı mücadele yaklaşımı ise yoksullukla mücadele için en etkili yolun hızlı büyüme ile sağlanacağını ifade eden yaklaşımdır.

Dolaylı mücadele yaklaşımının en belirgin amacı, büyüme yoluyla yoksul hanehalkı ve bireylerin gelirlerini ve yaşam standartlarını iyileştirmektir. Bunun yanında büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini ve büyüme sürecinde gelir dağılımında ortaya çıkan değişiklikleri incelemektedir. Yoksullukla dolaylı mücadele yaklaşımı büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkinin iki temel unsuru olduğunu belirtmektedir. Birincisi, büyümenin eğitim, sağlık gibi temel hizmetleri geliştirerek istihdam olanaklarını artırma; ikincisi ise büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir (Şenses 2014:219-222).

Bu yaklaşıma göre ekonomik büyümenin, hızlı olması durumunda hanehalklarının gelirlerinde artış gözlenebilecek böylece eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerinin gelişmesine katkıda sağlanabilecektir. Bu yolla yoksulluğun düşürülebilmesi için dolaylı katkı sağlanarak “insani yoksulluk” göstergelerinin olumlu yönde etkileneceği ifade edilmektedir (Gündoğan 2008: 49).

3.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı

Dünya genelinde yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımı denildiğinde, yoksullukla ilgili sorunların dolaysız çözümüne yönelik politikaların ve programların uygulanması söz konusu olmaktadır.

Doğrudan mücadele yaklaşımında devlete ait kurumların daha etkin olduğu, vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olunmaktadır. Bu yaklaşımın temel enstrümanları, politik araçlarla birlikte, kamunun öncülük ettiği, özel olarak dizayn edilmiş yoksullukla mücadele programlarıdır (Gündoğan 2008: 51).

Türkiye’de “doğrudan” yoksullukla mücadele yaklaşımı kapsamında uygulanan en etkili önlemler 1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF)’nin yoksul hanehalkı ve bireylere sağlanan parasal ve ayni desteklerdir (Şenses 2011:331). “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü” (SYDGM) bünyesinde yapılan sosyal yardımlar; SHÇEK ayni ve nakdi yardımları; yeşil kart ve emekli sandığı (2022 sayılı Kanun) bünyesinde yapılan sosyal yardımlar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığı ile yapılan sosyal yardımlar şeklinde sıralanmaktadır. (Taşçı 2008: 131). Türkiye’de sosyal sigortalar (SGK), sosyal hizmetler (SHÇEK), İŞKUR ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Belediyelerin gerçekleştirdikleri sosyal yardım programları resmi sosyal korumanın örneklerini oluşturmaktadır. Kamunun yoksullukla mücadele için uygulamaya koyduğu temel politika, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yaptığı yardımlarla SHÇEK’in kimsesiz yoksul çocuklar ve yaşlı insanlar için verdiği hizmetlerden takip edilmektedir (Yaşar, Açıkgöz 2011: 410).

3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Türkiye yoksullukla mücadele konusunda geç kalmış bir ülkedir, bunun temel sebebi, geleneksel dayanışma kültürünün yoksulluk riskine karşı koruyucu olduğu düşüncesidir. Bu durum Türkiye’de yoksullukla mücadele konusunda politikaların oluşturulmasında geç kalınmasına neden olmuştur (Gündoğan 2008: 52).

Türkiye’de yoksullukla kurumsal anlamda mücadelenin ilk adımları, gecikmeli olarak atılmıştır. Yoksullukla mücadele edebilmek için 1954 Demokrat Parti döneminde bir Sosyal Hizmet Kurumunun kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâlet (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) bünyesinde Sosyal Hizmet Enstitüsü 1959 kurulmuştur (Buğra 2015: 171,172). Ayrıca yoksullukla mücadele için dolaylı yaklaşım yöntemi ağırlıklı olarak benimsenmiştir buna bağlı olarak yoksullukla mücadele için ekonomide hızlı büyümenin sağlanması, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların kendiliğinden çözüleceği gibi bir düşünceye neden olmuştur (Demirhan, Kartal 2010: 136). Bu nedenle, Türkiye’de yoksullukla mücadele için

doğrudan mücadele stratejisini benimseyen ve sınırlı bir kesimi kapsayan ilk ciddi politika, 1976 yılında “Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” olmuştur. Daha sonra 1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na muhtaç durumdaki öğrencilere burs ve yatılılık hizmeti sağlama görevi verilmiştir. 1983 yılında, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na (SHÇEK) muhtaç kişilere aynı ve nakdi yardım yapma görevi verilmiştir. 1984’te ise Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne çeşitli sosyal yardımlar yapma yetkisi verilmiştir ve yine aynı yıl yürürlüğe giren 3294 sayılı kanun ile muhtaç kişilere yardım yapılması ile ilgili faaliyetleri yürütmek üzere Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) Genel Sekreterliği ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) kurulmuştur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1986 yılında resmen kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. 2004 yılında YURTKUR’a (Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu) üniversite öğrencilerine burs verme görevi, 2005 yılında ise İl Özel İdarelerine ve Belediyelere sosyal yardım yapma görevi verilmiştir (Hacımahmutoğlu 2009: 69-70).

Bu bölümde, Türkiye’de yoksullukla doğrudan mücadele yöntemi olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGK) ve Sağlık Bakanlığı’nın sağladığı yardımlar incelenecektir.

3.3.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

Türkiye’de doğrudan yoksullukla mücadele kapsamında, ilk önemli adımlardan olan, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 29 Mayıs 1986 tarihinde kurulmuştur. 12 maddelik bir fon olarak hazırlanmış olan bu fonun amacı ise kanunda;

“Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.” şeklinde belirtilmiştir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kuruluş yönergesinde, derin fakirlik hali ve muhtaç durumunda bulunanlar öncelikli olarak sosyal yardım politikalarının merkezine alınmışlardır. Bunun çerçevesinde Fon'un hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) tarafından;

- Küçük bir yardıma ihtiyaç duyan, eğitim ve öğretim imkânından yoksun olan, yoksul ve sosyal güvencesi olmayanlar için gerekli imkânların sağlanması halinde toplum için faydalı ve üretken olabilecek bireylere,
- Kanun dâhilinde kurulmuş olan ve sosyal güvenlik hizmeti kuruluşları içerisinde olan ya da bu kuruluşlarca aylık veya gelir bağlanmış olması. Ayrıca Fon Kurulu tarafından belirlenmesi şartıyla, bir hanede bulunan kişiler için kişi başına düşen geliri, 16 yaşından büyükler için belirlenen aylık asgari ücretin üçte birinden az olan kişiler için yoksul ve muhtaç durumda olanlara.
- Yardımın şartlarının ve yardım sürelerinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) vakıfları ve Fon Kurulu tarafından belirlendiği, her türlü afetten zarar görenlere, şehit yakınları ve gazilere sağlanan yardımlardır (SYDGM 2018) şeklinde belirlenmiştir.

Sosyal yardımlar için hazırlanan Fonların ne şekilde, nasıl ve kim tarafından kullanılacağı ve Fon denetimlerinin hangi yapı tarafından yapılacağı ise, bu konu hakkında çıkarılan yönetmelik tarafından belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre sosyal yardımların nereye ve nasıl kullanılacağı Fon Kurulu kararı ve Fon Kurulu Başkanının onayı ile gerçekleşecektir. Fon yönetmeliğine göre, Fon Kurulu Başkanı kaynakların paylaşılması konusunda bütün yetkiye sahiptir. Fonda biriken mali kaynağın denetimi ise, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak bu Fon'un harcama sonrası denetim işlemleri ise, Sayıştay Başkanlığı'nca yapılmaktadır (SYDGM 2007: 40-47).

Tablo 3.1. Türkiye’de 2014-2016 yılları arasında gerçekleştirilen yardımlar

	2014	2015	2016
Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı(*)	20.393.993 (Bin TL)	25.828.578 (Bin TL)	32.000.000(Bin TL)
Milli Gelir İçindeki Sosyal Yardımların Payı(*)	%1,38	%1,33	%1,45
Sosyal Yardımlardan Yararlanan Ev Sayısı	3.005.898	3.017.969	3.154.069
Düzenli Olarak Yapılan Yardımlardan Yararlanan Ev Sayısı	2.274.182	2.318.042	2.342.946
Sürelili (Geçici) Yardımlardan Yararlanan Ev Sayısı	1.892.656	1.924.649	2.046.888
SYDTF Kaynaklarından Yardımlara Aktarılan TL miktarı	4.351.800.939,30 TL	4.853.196.515 TL	5.018.086.885 TL
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşına sahip kişi sayısı	1.300.377	1.272.038	1.292.355
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	3.595.541.534,33 TL	4.129.566.047 TL	4.763.796.699 TL
Devlet Tarafından Ödenen Genel Sağlık Sigortası Priminin Kişi Sayısı(**)	9.368.920	8.983.853	6.683.106
SGK’ya Ödenen Genel Sağlık Sigortası Prim Desteği		6.405.637.865 TL	7.002.820.942 TL
Cari satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük harcaması 2,15 doların altında kalan fert oranı (2015)	%0,06	%0,03	%0,06
Cari SGP’ye göre, kişi başı günlük harcaması 4,30 doların altında kalan fert oranı (2015)	%2,06	%1,62	%1,58
SYDV Sayısı	1.000	1000	1.000

Kaynak: SYDGM,2014,2015 2016 Yılları Faaliyet Raporu, Ankara: SYDGM, s.117, s.74, s. 48.

(*) Değerler, daha önceki yıllarda sosyal yardım veren kurumlardan derlenen istatistiklerden yapılan değerleri olup, gerçekleşme değerleri bir sonraki yıl derlenmektedir.

(**) Devlet tarafından ödenen kişi sayısı yıl içerisindeki en yüksek Gelir Sağlık Sigortası Primi miktarını ifade etmektedir

Tablo 3.1’deki Türkiye’de 2014-2016 yılları arasında gerçekleştirilen sosyal yardımlara yer verilmiştir, buna göre 2014 yılında 20 Bin TL’den fazla kaynak aktarımı gerçekleştiği görülmektedir. 2016 yılında ise sosyal yardımlara aktarılan kaynaklarda yaklaşık 12 Bin TL kadar artış ile 32 bin TL olarak gerçekleşmiştir. Sosyal yardımlardaki bu artış yoksullukla mücadele konusunda yapılan yardımların yetersiz kaldığı ve bu nedenle yardım miktarında artış yapma zorunluluğunu ortaya koymuştur.

2016 yılında Toplam Sosyal Yardım Harcamaları içerisinde en büyük pay, 6.683.106 kişiye yapılan yaklaşık 7 milyar TL’lik GSS Prim Desteklerine ait olmuştur. İkinci sırayı ise 5 milyar TL ile SYDTF kaynaklarıyla yapılan yardımlar almıştır. Tablo

3.1. incelendiğinde diğer yıllarda da kaynak aktarımı en fazla GSS primlerine olduğu görülmektedir. Bu durum kaynak aktarımının sağlık kaleminin büyük yer aldığı görülmektedir. Ancak yoksullukla mücadele için sağlık alanındaki yardım politikalarının yanında eğitim, çalışma hayatından da iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde yoksullukla mücadele konusunda başarısızlık kaçınılmaz olacaktır.

3.3.2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

2011 yılı itibari ile 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sosyal yardım desteği veren bazı kurum ve kuruluşlar, ASPB çatısında birleştirilmesi kararlaştırılmıştır, böylece yardım hizmeti veren tüm kuruluşlar tek çatı altında toplanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetler Genel Müdürlüğü İle Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı olmak üzere altı temel hizmet birimini barındırmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın(ASPB) kurulduktan sonra 2022 Nolu 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması hakkındaki kanun kapsamında yapılan yardımlar SYGM⁴'ye devredilmiştir (aile.gov.tr).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan sosyal yardım programları 6 başlık altında toplanmaktadır bunlar; aile yardımları, sağlık yardımları, barınma yardımları, yaşlı ve engelli yardımları, özel amaçlı yardımlar, proje destekleri ve istihdam yardımlarıdır.

⁴ Sosyal yardım programlarının daha hızlı ve etkin bir şekilde ihtiyaç sahibine ulaştırılması amacıyla fon niteliğine sahip olan SYDTE, Başbakanlığa bağlı olacak şekilde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü(SYGM) adını almış 8 Haziran 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanarak kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur (İncedal, 2013: 74).

3.3.2.1. Ailelere Sağlanan Yardımları

SYGM tarafından aileler için yapılan yardımları; barınma yardımları, yiyecek-içecek yardımları, sosyal konut projesi, yakacak yardımları, muhtaç asker ailelerine yardım, öksüz ve yetim yardımı, eşi ölmüş olan kadınlar için yardım, doğum yapanlar için sağlanan yardımları olarak belirlenmiştir (sygm.gov.tr).

Tablo 3.2: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Sağlanan Aile Yardımları

Programın Adı	Programın Kapsamı	Tutarı
Gıda Yardımları	İhtiyaç sahibi ailelerin temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla SYDV'ler tarafından verilen desteklerdir.	Mütevelli Heyeti Belirler
Barınma Yardımları	Oturulamayacak derecede eski bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için aynı veya nakdi olarak yapılan yardımlardır.	İhtiyaca Göre 15, 20 ve 25.000 TL'ye kadar destek verilir.
Sosyal Konut Projesi	T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi aracılığıyla fakir ve muhtaç durumda bulunan ve sosyal güvencesi olmayan vatandaşlara ev yapımını kapsamaktadır.	İhtiyaç sahibine göre geri ödemeli olarak verilir.
Yakacak Yardımları	2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür SYD Vakıfları aracılığı ile ihtiyaç sahibi ailelerimizin kışlık yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla hane başına en az 500 kg olmak üzere dağıtılmaktadır.	Mütevelli Heyetin Takdiri ile Belirlenir
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı	Sosyal güvencesi olmayan, fakir ve muhtaç durumda bulunan resmi nikâhlı eşini kaybetmiş kadınlara yapılan yardımlardır.	275 TL
Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar	ASPB tarafından 2013 yılında itibaren, zorunlu askerlik hizmetini yürüten er ve erbaşların ihtiyaç sahibi ailelerine yönelik düzenli olarak verilen nakdi yardım programıdır.	275 TL
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	Babası askerde olan 18 yaşından küçük muhtaç durumda olan çocuklar için yapılan nakdi yardımlardır.	100TL
Öksüz Yetim Yardımı	18 yaşından küçük annesi veya babası vefat etmiş muhtaç durumda olan çocuklara sağlanan desteklerdir.	100TL

Kaynak: SYGM Resmi web sitesindeki bilgiler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/aile-yardimlari>, erişim, 2 Aralık 2014.

Sosyal Yardım Genel müdürlüğünün Aile Yardımlarına yapılan kaynak aktarımı ise şöyle belirtilmiştir:

Gıda Yardımları; Bu program kapsamında, 2016 yılında 200 milyon TL'yi aşkın kaynak aktarıldığı, yıl içinde ise yaklaşık 657 bin hane için yaklaşık 287 milyon TL gıda harcamaları için kaynak kullanıldığı belirlenmiştir. (ASPB 2016: 50).

Barınma Yardımları: Bu yardım türünün kapsamı içerisinde ev yapımı, ev onarımı yardımı için yardım dâhil edilmiştir. SYDV tarafından bu yardım kapsamında ev eşyası yardımı, kira yardımı gibi destek yardımları sağlanmaktadır. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi(BSYBS) tarafından edinilen istatistiklere göre, 2016 yılı içerisinde tüm barınma yardımları kapsamında yaklaşık 22 bin hane için yaklaşık 73 milyon yardım yapılmıştır (ASPB 2016: 50).

Sosyal Konut Projesi: Yoksul ve muhtaç durumdaki vatandaşların barınma ihtiyaçlarını gidermek amaçlı bir tasarıdır. 1+1 veya 2+1 şeklinde tasarlanmaktadır. ASPB ve TOKİ işbirliğinde yürütülmektedir (Yücel 2017: 101). 2016 yılı itibari projedeki toplam konut sayısı 1.061'dir.

Tablo 3.3: 2016 Yılına Ait İllere Ait Teslimi Edilen Konut Sayısı

Sıra	Tasarımın Adı	Toplam Konut Sayısı
1	Çanakkale Geyikli	24
2	Erzurum Aşkale	126
3	Karabük Merkez	66
4	Manisa Turgutlu	282
5	Niğde Altunhisar	155
6	Tekirdağ Merkez	408
	Toplam	1.061

Kaynak: ASPB Faaliyet Raporu

Yakacak Yardımları: Aynı nitelikli yardımlardır ve ihtiyaç sahibi ailelerin yakacak ihtiyacını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Yakacak yardımları kapsamında, kömür gibi yakacakların illere ulaştırılması görevi Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığına ait olurken, yakacakların illerde dağıtım görevi ise valiliklerin sorumluluğunda vakıflar tarafından yapılmaktadır. Dağıtım sırasında 2016 yılı giderleri için SYDV'lere 12 TL'yi aşkın kaynak aktarılmıştır (ASPB 2016: 51). Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ), SYDV'ler ve belediyelere yakacak yardımlarını yani kömür temin etmekle görevlidir. TKİ'ye tarafından temin edilen yardımların karşılığı Hazine tarafından sağlanmaktadır (Hacımahmutoğlu 2009: 93). Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfının yıl içerisinde yaptıkları yakacak yardımları incelendiğinde, 2016 yılında toplam 2 milyon hane için 2 milyon 600 TL kaynak aktarımında bulunulduğu görülmüştür (ASPB 2016: 51).

Eşi Ölmüş Kadınlara Yönelik Destek Programı: Yardımlar programları kapsamında eşi ölmüş muhtaç durumda bulunan kadınlara yönelik düzenli olarak yapılan yardımlardır. Bu program kapsamında, 2016 yılında yaklaşık 290 bin kişiye toplam 810 milyon TL yardım yapılmıştır (ASPB 2016: 51).

Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar: Bu yardım kapsamında, 2016 yılında toplam yaklaşık 75 bin haneye 127 milyon TL aktarılmıştır. Askerlik görevini yerine getirmekte olan askerlerin, sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi ailelerinin askerlik görevleri süresince desteklenmesi için verilen yardımlardır. Muhtaç asker çocuklarına ise, 2016 yılı içerisinde 1 milyonu aşkın kişiye toplam 512 milyon TL aktarılmıştır (ASPB 2016: 52).

Öksüz Yetim Yardımları: Aylık ödeme tutarı 100 TL olan öksüz ve yetimlere yapılan yardımlar, 2016 yılı için yaklaşık 53 bin kişiye toplam 53 milyon TL olarak gerçekleştirilmiştir (ASPB 2016: 52).

3.3.2.2. Eğitim Yardımları

Sosyal yardımlar kapsamında SYDTF içinde en büyük yere sahip olan yardım türüdür. Gerçekleştirilen eğitim yardımları incelendiğinde, 2002 yılında bu yardımların payı yüzde 23 iken, 2016'da yaklaşık yüzde 29 olarak gerçekleşmiştir (ASPB 2016: 52). Eğitim yardımları; eğitim materyalleri, şartlı materyal yardımları, öğle yemeği yardımları, ücretsiz ders kitabı yardımları, öğrenci taşıma barına ve iaae yardımları, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması için sağlanan yardımlar eğitim yardımları kapsamında yapılmaktadır (ASPB 2016: 53).

Eğitim Materyali Yardımları: Yoksul hanelerdeki okul çağındaki çocukların, önlük, ayakkabı, kırtasiye benzeri birincil okul ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan yardımlardır. Bu yardımlar dâhilinde, 2016 yılında eğitim materyalleri için toplam yaklaşık 56 bin hanede yaşayan yaklaşık 87 bin öğrenci için ortalama 17 milyon TL kaynak kullanılmıştır (ASPB 2016: 53).

Şartlı Eğitim Yardımları: Nüfusun en yoksul %6'lık kesiminde yer alan ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla yapılmaktadır. Bu program, yoksulluğun nesiller arası transferini önlemeyi amaçlamaktadır. Dünya da Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Programlarının uygulandığı Türkiye'nin 20'yi aşkın ülke bulunmaktadır. Bu transferler, yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermelerini hedefleyen nakdi bir sosyal yardım programıdır (ASPB 2016: 53). Yardım Programına ilişkin tutarlar şu şekildedir:

- İlköğretim (1-8'inci sınıflar arası) kız öğrenci için aylık 40 TL, erkek öğrenci için aylık 35 TL.
- Ortaöğretim (8-12'inci sınıflar arası) kız öğrenci için aylık 60 TL, erkek öğrenci için aylık 50TL.

2016 yılı içerisinde, toplam yaklaşık 606 milyon TL şartlı eğitim yardımlarına kaynak aktarımı yapılmıştır.

Öğle Yemeği Yardımları: 1997 yılı itibari ile yürürlüğe giren bu yardım türü, ilköğretim çağındaki 8 yıllık temel eğitimdeki taşınabilir eğitime dâhil olan, evlerinden alınarak okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren programdır. 2016 yılı içerisinde toplam 460 milyon TL kaynak aktarımı gerçekleştirilmiştir (ASPB 2016: 54).

Ücretsiz Ders Kitabı: 2003–2004 eğitim-öğretim yılından itibaren, MEB tarafından ilköğretim öğrencilerine ücretsiz olarak verilen kitap yardımlarına kaynak aktarımı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan sağlanmaktadır. 2016 yılında bu programa toplam 240 milyon TL kaynak aktarımı yapılmıştır (ASPB 2016: 55).

Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması: Bu programın amacı, engelli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için, okullara ücretsiz olarak ulaşımını sağlanmaktadır. Bu programa, 2016 yılında toplam 155 milyon TL kaynak aktarımı yapılmıştır (ASPB 2016: 55).

Eğitim yardımları, bu yardımların dışında ayrıca yurt yapım projelerini destekleme programları da geliştirmiştir ve bunu için 2016 yılı için de 21 yurt projesine destekte bulunmuştur.

Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca, taşımalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik ulaşım, öğle yemeği, barınma vb. ihtiyaçlarına yönelik kaynak aktarımında bulunmaktadır. 2016 yılı içerisinde yaklaşık 2000 hane için ortalama 1 milyon TL aşkın kaynak aktarımı gerçekleşmiştir (ASPB 2016: 55).

3.3.2.3. Sağlık Yardımları

Sosyal güvencesi olmayan vatandaşların çeşitli sağlık giderleri, SYDF aracılığıyla karşılanmaktadır. Engelli vatandaşların topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yürütölen yardımlardır. Muhtaç ailelerin 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götüremeleri şartı ile düzenli olarak yapılan yardımlardır. Sağlık yardımları, şartlı Sağlık Yardımları (şSY) ve GSS Gelir tespit ve Prim Desteği olmak üzere iki biçimde yapılmaktadır (ASPB 2016: 57).

şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) (şSY): Fakir ve muhtaç durumunda olan ve sosyal güvencesi olmayan ailelere çocuklarını sağlık kontrolüne göndermeleri, anne adaylarının ise hamilelik sürecine sağlık kontrolüne gitmeleri ve doğumlarını hastanede yapmaları şartıyla yapılan yardımlardır. Sağlık ve gebelik yardımları; doğumun hastanede yapılması halinde bir kereye mahsus 75 TL, düzenli muayenelerin yapılması halinde doğumdan önce aylık 35 TL, doğumdan sonra iki kereye mahsus 35 TL olarak yapılmaktadır (sygm.gov.tr).

Tablo 3.4. Şartlı Sağlık Yardımları (2016)

		Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı
Şartlı Yardımları	Sağlık	Kız Çocuk	464.661
		Erkek Çocuk	494.811
		Gebelik	120.141
		Lohusalık	42.687
		Doğum	66.894

Kaynak: ASPB 2016, Faaliyet Raporu

2016 yılı içinde sağlık yardımları kapsamında Çocuklara Sağlanan Şartlı Yardım 400,38 milyon TL, Kadınlara ise 21,62 milyon TL'dir.

Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Tespiti ve Prim Desteği: Sosyal güvencesi olmayan, yeşil kartı olmayan ya da yeşil kartla karşılanamayan ilaç ve tedavi giderler, bu program aracılığıyla karşılanmaktadır. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Tespiti, SYDV'ler aracılığıyla BSYBS üzerinden karşılanmaktadır. GSS gelir tespiti işlemleri, 2012 yılı Ocak ayı itibari ile başlatılmıştır ve gelir tespiti GO, G1, G2 ve G3 olmak üzere dört farklı gelir seviyesi tespitine göre yürütülmektedir (ASPB 2016: 57).

Tablo 3.5 GSS Gelir Tespit ve Prim Desteği

Gelir Kodu	Aylık Gelir Durumu (Kişi Başı)	2016 yılına ait Gelir aralığı ⁵
G0	Brüt asgari ücretin 1/3 ünün altında ise	0 – 549,00
G1	Brüt asgari ücretin 1/3 ü ile asgari ücret arasında ise	549,00 – 1.647,00
G2	Brüt asgari ücret ile asgari ücretin iki katı arasında ise	1.647,00 – 3.294,00
G3	Brüt asgari ücretin iki katından fazla ise	3.294,00 ve üzeri

Kaynak: ASPB, 2016 Faaliyet Raporu

Zorunlu GSS uygulamasına 2012 yılında geçilmiştir. Bu uygulama ile birlikte “Yeşil Kart” uygulamasından tamamen vazgeçilmiştir. Bakanlık tarafından 2012 yılından itibaren, gelir testi sonucunda ailedeki kişi başı brüt asgari ücretin üçte birinden az olan yoksul vatandaşlarımız için GSS prim karşılanmaktadır. (ASPB 2016: 59).

⁵ Aralık ve Ocak ayını kapsamaktadır.

3.3.2.4. Özel Amaçlı Yardımlar

Özel Amaçlı yardımlar, Aşevleri, Acil Durum (Afet) Yardımları, Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı, Terör Zararı Yardım Programları olarak sıralanmaktadır.

Aşevleri, yoksulluğun ve işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde, evinde yemek yapabilecek durumda olmayan, engelli, yaşlı, hasta ve kimsesiz vatandaşlara günlük sıcak yemek verilmesi biçiminde gerçekleştirilen yardım türüdür. Aşevi yardımı kapsamında, 2016 yılında yaklaşık 23 bin kişiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına Fondan yaklaşık 14 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Genel hayatı etkileyen doğal afetler nedeniyle zor durumda kalan vatandaşların temel ihtiyaçlarının⁶ karşılanması için SYDVF düzenli olarak pay aktarılması şeklinde gerçekleştirilen yardımlardır. Bu yardım çerçevesinde, 2016 yılında SYDVF’de yaklaşık 12 milyon TL kaynak temin edilmiştir. Bölgelerinde ki terör ve iç çatışma olaylarından etkilenen muhtaç durumda olan bireylerin acil gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçları kapsamında yapılan yardımlardır. 2016 yılında SYDVF’nden yaklaşık 162 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Avrupa Birliği Tarafından Finanse edilen, Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı, geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet eden, 99 ile başlayan kimlik numarasına sahip yabancıların, yoksulluk ve sağlık güvencesinin olmaması gibi şartları sağlaması durumunda verilen yardımdır. Yardımın uygun görüldüğü ailelere kişi başı 100 TL verilmektedir. Bu kapsamda 2016 yılında 589 kişiye yaklaşık 391 milyon TL kaynak aktarılmıştır (ASPB 2016: 60).

3.3.2.5. Yaşlı ve Engelli Yardımları

Yaşlı ve engelli yardımları, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarının Aylığa bağlanmasındaki kanun kapsamındaki aylıklar olarak belirtilmişlerdir. Bu yardım muhtaçlık değerlendirmesinde hane gelirine bakılarak yapılan yeni düzenlemeyle birlikte terk edilmiştir. Bunun yerine yaşlı

⁶ Gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçlar.

bireylerin kendilerinin ve eşlerinin gelirini dikkate alan uygulamaya geçilmiştir. 2017 yılında 2022 sayılı kanun kapsamında 1 milyonu aşkın kişiye aktarılan toplam kaynak miktarı, yaklaşık 5 milyar olarak gerçekleşmiştir (ASPB 2016: 61).

Tablo 3.6: Yaşlı ve Engelli Yardımları

Aylık Türü	Yardım Tutarı (Aylık)	Yardım yapılan Kişi Sayısı	Aktarılan kaynak miktarı(**)
Yaşlı aylığı (65 yaş üstü)	543,27	620.019	1.679.660.587,40
Engelli aylığı (%70 ve Üzeri)	650,52	284.951	1.787.380.545,78
Engelli aylığı (%40-%69)	433,68	338.814	1.277.759.722,65
18 yaş altı Engelli Yakını aylığı	433,68	91.478	327.264.887,48
Silikozis (%15-34) iş kaybı	934,07		
Silikozis (%35-54) iş kaybı	1.070,94	189	1.730.955,83
Silikozis (%55 ve üzeri) iş kaybı			
TOPLAM	1.193,34	1.335.451	4.763.796.699,14

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı 2017

(**) 2016 Yılı'nın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında aktarılan kaynağın toplam tutarıdır

3.3.2.6. Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları

Çalışma kabiliyetine ve isteğine sahip, yoksul vatandaşların, toplumsal hayata üretken olarak katılmalarını sağlayarak, yaşam kalitelerinin yükselmesi ve yoksulluğun kalıcı olarak azaltılması için verilen desteklerdir (ASPB 2016: 62).

Sosyal yardımlardan yararlanan, çalışma kabiliyetinde ve isteğinde olan vatandaşların, istihdam piyasasına girişini teşvik etmek amacıyla BSYBS üzerinden, SYD vakıfları aracılığıyla Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) sistemine kayıt edilirler. Sonra iş arayan bireyler İŞKUR aracılığıyla mesleki eğitime ve ya diğer aktif işgücü programlarına kayıt edilir (ASPB 2016: 63). Amaç, yoksul olan çalışma kabiliyeti ve isteğinde olan kişilerin istihdam edilmelerini sağlayarak işgücü içerisinde aktif olarak yer almalarını sağlamaktır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen diğer yardımlar ise aileye, çocuğa, engellilere, şehit yakını ve gazilere yönelik hizmetlerdir. Çocuk hizmetleri kapsamında verilen Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri (SED) de bunlardan biridir.

3.3.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü

5737 sayılı kanunla kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği çerçevesinde, yoksullara yönelik ayni ve nakdi yardım programları olan Başbakanlığa bağlı tüzel bir kuruluştur (VGM 2008).

VGM, doğrudan sosyal yardım programı olarak kurulmamış olsa da, sosyal yardım hizmeti veren kuruluşlardandır. VGM sosyal yardım alanında, Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığına bağlı olan bir kuruluştur. Vakıf yönetmeliklerinde yazılı yardım ve şart hizmetleri yerine getirmek amacıyla, eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları, sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşevleri gibi tesisler açmaktadır. Ayrıca, öğrencilere eğitim yardımı, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlar, muhtaç ve engellilere aylık bağlama, Yüksek Öğrenim Öğrencilerine burs verme ve sosyal yardım hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği gibi sosyal yardımları yapmaktadır (VGM 2016: 48).

Vakıflar Genel Müdürlüğünce, 2017 yılı içerisinde ilkokul, ortaokul ve liselerde okuyan 15.000 öğrenciye dokuz ay süre ile aylık 60 TL, 5.484 yükseköğrenim öğrencisine sekiz ay süreyle 250 TL karşılıksız burs verilmiştir. Ayrıca, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğrenim Burs Yönetmeliği beşinci maddesi ikinci fıkrası gereği, Türkiye’de yükseköğrenim gören 300 yabancı uyruklu öğrenciye sekiz ay süreyle aylık 250 TL burs verilmiştir. Vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi için; %40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara ile annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar, Vakıflar Müdürlüğü Yönetmeliğinde belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi halinde aylık bağlanmaktadır. 2017 yılında ise, 2.190 yetim ve 2.082 engelli olmak üzere toplam 4.272 kişiye 12 ay boyunca 643.05 TL muhtaç aylığı ödenmiştir. VGM aşevi hizmetleri kapsamında, 2017 yılı boyunca günlük 2000 ihtiyaç sahibi vatandaşa sıcak yemek, 47.650 kg kavurma, kuru gıda dağıtım hizmetlerinden faydalanan ailelere dağıtılmıştır (VGM 2017: 50-55).

3.3.4. Milli Eğitim Bakanlığı

2684 sayılı kanun gereğince Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ilköğretim ve Ortaöğretim Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak

Yardımlara İlişkin kanunu gereğince, ilk ve orta öğretim öğrencilerine, parasız yatılı ve ya burslu öğrenci okutma ve bunlara yapılacak sosyal yardımlara ilişkin görevler belirlenmiştir. 2684 Nolu kanuna göre parasız yatılı okuyabilmenin ve burs alabilmenin temel şartı “maddi imkânlar bakımından yoksun ve aynı zamanda başarılı bir öğrenci” olmaktır. Bu yardım tipinin kontenjanı, öğrenci sayıları ve illerin gelişmişlik düzeyleri incelenerek, her yıl MEB tarafından tespit edilmektedir (İncedal 2013;107). Her yıl tespit edilen parasız yatılılık ve ya bursluluk kontenjanlarının, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler kanunu ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren öğrencilere yüzde 10’u, “ailesinin oturduğu yerleşim biriminde ortaokul veya imam-hatip ortaokulu bulunmayan öğrencilere” yüzde 5’i, “çalışan, emekli olan veya vefat eden öğretmen çocuklarına” yüzde 15’i ve diğer öğrencilere yüzde 70’i olarak belirlenmiştir (MEB 2012).

3.3.5. Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu

Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun (KYK) amacı, yurt içinde ve dışında yükseköğrenim gören öğrenciler için yurtlar yapmak ve bunların işletmesini sağlamak, beslenme yardımı yapmak, eğitim, sosyal kültürel ve spor faaliyetleri için milli manevi gelişmelerine katkı sağlamak olarak belirlenmiştir (yurtkur.gsb.gov.tr).

Düşük gelirli ailelerin üniversite eğitimi gören çocukları için başarılı olması şartı ile verilen yardımlardır. 1989 yılından itibaren SYGM tarafından yükseköğrenim bursu olarak verilmeye başlanmıştır. 2003-2004 eğitim ve öğretim yılından itibaren ise bu burs KYK Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir (İncedal 2013: 112).

Yükseköğrenim KYK Genel Müdürlüğü tarafından, KYK’ya başvuruda bulunan, İhtiyaç sahibi başarılı öğrenciler için burs, ikinci öğretim lisans öğrencisi ve ön lisans öğrencileri hariç diğer tüm ön lisans ve lisansüstü öğrencilerine geri ödemeli olarak katkı kredisi ödenmektedir. Burs ve öğrenim kredisi ödemeleri, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren her ay olmak üzere ödenmeye başlanmış ve 2019 yılında lisans ve mastır öğrencilerine ödenen aylık burs ve kredi tutarı 500 TL olurken, yüksek lisans

öğrencilerine 1.000 TL ve doktora öğrencilerine 1.500 TL olarak belirlenmiştir (yurtkur.gsb.gov.tr).

3.3.6. Belediyeler

2005 yılında 5393 Nolu Belediyeler Kanunu'nun kabul edilen 14. Maddesine göre, sosyal hizmet ve yardım yapma veya yaptırma sorumlulukları arasında görülmüştür. Belediyeler Kanunu'nun 14.maddesinin a fıkrasında bu sorumluluk;

“Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafî ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır.” şeklinde belirtilmiştir. Belediyeler Kanunu'na göre, belediyeler yoksullukla mücadelede etkin olmakla birlikte, buldukları bölgelerde bulunan kişilere, nakdi yardımlar, göç yardımları ve eğitim yardımları verilmektedir. Sosyal hizmet ve sosyal yardımlar, belediyenin büyüklüğüne, bütçesine, hizmet götürdüğü bölgedeki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermektedir aynı zamanda tüm bu farklılıklar belediyelerin görevleri arasında yer almaktadır.

Sosyal yardım veren kamu kuruluşları incelendiğinde, sosyal yardım harcamalarında en büyük pay Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına aittir. Daha sonra ise Yurtkur ve belediyeler gelmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yapmış olduğu sosyal yardım harcamaları içinde ise, en büyük pay Genel Sağlık Sigortası primlerine aittir. Genel Sağlık Sigortası primlerini, SYDV'ler tarafından verilen sosyal yardımlar için yapılan harcama ve evde bakım yardımı için yapılan harcamalar takip etmektedir. Sosyal yardım hizmeti veren kamu kuruluşlarının sosyal yardım harcamalarının GSYH'ye oranı, 2014 yılında %1,24 iken 2015 yılında %1,25 olmuştur (Yücel 2017: 123).

IV. BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BÖLGESEL YANSIMALARI

Türkiye'de yoksullukla ilgili en kapsamlı çalışma, TÜİK tarafından yapılmaktadır. TÜİK, Türkiye'deki yoksulluğu Hanehalkı Bütçe Anketleri(HBA) ve GYKA kapsamında incelenmektedir. GYKA, bölge bazında tahmin üretilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, baz alınan dönemde yoksulluk riskinin bölgeler arasında ki farklılıklarını, çok çocuklu büyük aileler, tarımsal alanda çalışan işçiler, küçük aileler ya da eğitim düzeyine göre yoksulluk oranlarındaki farklılıkları göstermektedir.

Bu bölümde TÜİK'in HBA ve GYKA'dan elde edilen verilere dayanılarak Türkiye'de yoksulluğun bölgeler arasındaki farklılıkları incelenecektir. Çalışmada ilk olarak, ülke bazında yoksulluk oranları ve yoksul kişi sayısı incelenecektir. Türkiye'deki bölgesel yoksulluk oranları ise, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) kullanılarak, Düzey-1 ve Düzey-2 bölgeler bazında değerlendirilecektir.

4.1. Türkiye Geneli Yoksulluk

Türkiye geneli yoksulluğun gelişimini incelemek için, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan gini katsayısı ve P80/P20 oranları incelenerek; yoksulluk sınırı, yoksul kişi sayısı ve yoksulluk açığı oranları değerlendirilecektir.

Tablo 4.1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı ve P80/P20 oranı, 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Gini katsayısı	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405
P80/P20 oranı	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5

Kaynak: TÜİK, GYKA

Tablo 4.1’de 2013-2017 yılları arasında P80/P20 ve gini katsayısı oranları bulunmaktadır. Tabloya göre, 2017 içerisinde Türkiye'deki en zengin yüzde 20'lik grubun geliri, en yoksul yüzde 20'lik grubun gelirinin 7,5 katı olmuştur. Gini katsayısı ise, bir önceki yıla göre 0,001 puan artış ile 0,405 olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 4.2: Eşdeğer hanehalkı fert gelirine göre, yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı, 2016, 2017

Yoksulluk riski	Yoksulluk sınırı (TL) ⁷		Yoksul sayısı (Bin kişi)		Yoksulluk oranı (%)		Yoksulluk açığı	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
% 40	5 693	6 355	6 482	5 865	8,4	7,4	20,8	20,0
% 50	7 116	7 994	11 026	10 622	14,3	13,5	24,3	22,6
% 60	8 539	9 532	16 328	15 864	21,2	20,1	26,5	25,8
% 70	9 963	11121	22 096	22 171	28,7	28,1	28,5	27,2

Kaynak: TÜİK, GYKA, 2016, 2017

*Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablo 4.2’de 2016-2017 yıllarına ait eşdeğer hanehalkı fert gelirine göre, gelirler küçükten büyüğe sıralanmıştır. Tabloda meydan gelirinin %40’ı dikkate alınarak yoksulluk oranı, yoksul sayılarını ve yoksulluk açığı hesaplanmıştır. Bu dönem içerisinde yoksulluk oranı; 1,0 puanlık düşüş ile %7,4 olarak gerçekleşmiştir, yoksul kişi sayısı ise yaklaşık 6 bin kişiden 5 bin kişiye düşüş göstermiştir. Medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,8 puanlık düşüş ile yoksulluk oranı %13,5 olarak gerçekleşmiştir. HBA verilerine göre, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin yüzde 50’si görelî yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda görelî yoksul oranı 11 bin kişiden 10 bin kişiye düşmüştür. Medyan gelirin yüzde 60’ı dikkate alınarak belirlenen

⁷ Eşdeğer fert başına hesaplanan medyan gelirin (bireysel eşdeğer medyan gelirin) belirli bir oranı kullanılarak oluşturulan sınırdır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlere göre, %40, 50, 60 ve 70 olarak 4 ayrı görelî yoksulluk sınırı hesaplanmıştır

yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 1,1 puan azalarak yüzde 20,1 olmuş, yoksul kişi sayısında 16 bin kişiden 15 bin kişiye düşüş gerçekleşmiştir. Meydan gelirinin yüzde 70'i dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,8 düşüş ile yüzde 28,1 olarak gerçekleşmiş ancak diğer oranlardan farklı olarak yoksulluk oranında düşüş gerçekleşirken ve yoksul kişi sayısında artış gerçekleşmiştir.

Tablo: 4.3: Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak hesaplanan gelire dayalı görelî yoksulluk sınırına göre yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı, 2013-2016

	2014	2015	2016	2017
%40				
Yoksulluk sınırı	4 312	4 826	5 517	6 166
Yoksul sayısı (Bin kişi)	5 929	5 970	5 749	5 197
Yoksulluk oranı (%)	7,8	7,8	7,5	6,6
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	21,3	21,8	19,6	19,8
%50				
Yoksulluk sınırı	5 390	6 032	6 896	7 707
Yoksul sayısı (Bin kişi)	10 451	10 503	10 296	9 690
Yoksulluk oranı (%)	13,8	13,8	13,4	12,3
Yoksulluk açığı	23,6	23,8	23,0	21,5
%60				
Yoksulluk sınırı	6 468	7 238	8 275	9 249
Yoksul sayısı (Bin kişi)	15 801	16 024	16 034	15 318
Yoksulluk oranı (%)	20,9	21,0	20,8	19,4
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	25,9	24,9	24,4	24,2
%70				
Yoksulluk sınırı	7 545	8 445	9 655	10 790
Yoksul sayısı (Bin kişi)	21 465	21 605	21 547	21 665
Yoksulluk oranı (%)	28,4	28,3	27,9	27,5
Yoksulluk açığı	27,9	27,6	27,1	25,5

Kaynak: TÜİK, GYKA

Tablo 4.3'te TÜİK tarafından hesaplanan Satınalma Gücüne Paritesi (SGP)⁸ kapsamında, görelî yoksulluk sınırına göre yoksulluk sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı değerleri yer almaktadır. 2014-2017 yılları arasında açıklanan SGP'ne göre, medyan gelirinin %40 dikkate alınarak belirlenen yoksulluk oranı 0,9 puanlık düşüş ile %6,6 olarak gerçekleşmiştir, yoksul sayısı ise 5 749 bin kişiden 5 197 bin

⁸ Ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitleyen bir değişim oranıdır. SGP, belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gereken ulusal para tutarlarının oranı şeklinde hesaplanmaktadır.

kişiyeye düşüş göstermiştir. 2014-2017 yılları arasında, medyan gelirin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranında 1,1 puanlık düşüş gerçekleşmiş ve yoksulluk oranı %12,3 olarak gerçekleşmiştir. Yoksul kişi sayısı ise 10 296'bin kişiden 9 690 bin kişiyeye düşmüştür. Medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 1,4 puan azalarak %20,8 olmuş, yoksul kişi sayısında 16 034 bin kişiden 15 318 bin kişiyeye azalış olmuştur. Meydan gelirin %70 dikkat alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,4 düşüş ile %27,5 olarak gerçekleşmiş, yoksul kişi sayısı ise 21 547bin kişiden 21 665 bin kişiyeye yükselmiştir.

4.2. Düzey-1 ve Düzey-2 İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre Yoksulluk

AB bölgesel sınıflandırması olan NUTS kriterlerine göre tanımlanan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS), bölgelerarası gelişmişlik farklılıkların azaltmak amacıyla, bölgelerarası sosyo-ekonomik analizlerinin yapılarak AB ile karşılaştırılabilir veriler üretilmesi amacıyla tanımlanan sınıflama yöntemidir. Ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi yönlerden benzer iller, belirli bir nüfus büyüklüğü de dikkate alınarak 12 adet birinci düzeyde bölge birimleri, 26 adet ikinci düzeyde tanımlanmıştır (www.tuik.gov.tr). Bu bölümde TÜİK verilerinden yararlanarak, düzey-1 ve düzey-2 bölgelerinin gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk oranları incelenecektir.

4.2.1. Düzey-1 Bölgeler İtibarıyla Türkiye'nin Yoksulluk Profil

Türkiye'de tüm bölgelerde, yerleşim yeri bakımından yoksul ve yoksul olmayan gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu bölümde Düzey-1 bölgelerine göre, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk oranları incelenecektir.

Tablo 4.4: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre Gini katsayısı, 2014, 2017

Türkiye, İBBS 1. Düzey				
	2014	2015	2016	2017
Türkiye	0,391	0,397	0,404	0,405
TR1 İstanbul	0,367	0,397	0,413	0,443
TR2 Batı Marmara	0,333	0,353	0,364	0,371
TR3 Ege	0,358	0,363	0,361	0,363
TR4 Doğu Marmara	0,336	0,339	0,330	0,342
TR5 Batı Anadolu	0,395	0,386	0,395	0,372
TR6 Akdeniz	0,395	0,396	0,398	0,382
TR7 Orta Anadolu	0,355	0,341	0,357	0,334
TR8 Batı Karadeniz	0,340	0,344	0,340	0,335
TR9 Doğu Karadeniz	0,309	0,332	0,356	0,325
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,400	0,380	0,353	0,324
TRB Ortadoğu Anadolu	0,386	0,380	0,388	0,369
TRC Güneydoğu Anadolu	0,379	0,380	0,369	0,358

Kaynak: TÜİK, GYKA

Tablo 4.4'te 2017 yılı itibarıyla ile İBBS düzey-1 bazında hesaplanan gini katsayısının en düşük hesaplandığı, gelir dağılımındaki bozulmaların en düşük olduğu bölgeler, 0,324 ile TRA (Kuzeydoğu Anadolu), 0,325 ile TR9 (Doğu Karadeniz) bölgesi olmuştur. Gini katsayısının yüksek, gelir dağılımındaki bozulmaların en yüksek olduğu bölgeler ise 0,443 ile TR1 (İstanbul), 0,382 TR6 (Akdeniz) ile 0,372 TR5 (Batı Anadolu) ve 0,371 ile TR2 (Batı Marmara) olmuştur. İBBS düzey-1 bölgeleri gini katsayılarını incelediğimiz de yıllar itibari ile dalgalanmalar gözlemlenmektedir bu durum ise gelir dağılımı adaletsizliğini azaltma amacı ile uygulanan programların etkinliğini tartışmalı hale getirmektedir

Tablo 4.5: Satınalma Gücü Paritesine göre Düzey-1 Bölgeleri Medyan Gelirin %50'sine Göre Yoksulluk Oranı (%)

Düzey 1 Bölgeleri	2014	2015	2016	2017
TRA Kuzeydoğu	13,0	4,9	4,0	3,8
TRB Ortadoğu	11,6	10,7	9,2	10,4
TRC Güneydoğu	10,0	24,8	27,6	28,8
TR1 İstanbul	10,5	11,1	11,2	10,9
TR2 Batı Marmara	10,8	3,5	3,0	3,2
TR3 Ege	10,6	8,0	7,9	7,7
TR4 Doğu Marmara	7,9	4,5	4,6	3,8
TR5 Batı Anadolu	11,6	4,8	5,0	6,0
TR6 Akdeniz	14,5	15,7	15,6	14,3
TR7 Orta Anadolu	10,0	4,1	4,8	4,1
TR8 Batı Karadeniz	10,5	5,2	4,6	4,3
TR9 Doğu Karadeniz	10,5	2,6	2,4	2,7

Kaynak: TÜİK, GYKA

- İBBS 2 bazında SGP ile düzeltilmiştir.

Tablo 4.5’de SGP meydan gelirinin %50’sine göre 2014-2017 yılları arasında ki yoksulluk oranları incelendiğinde 2014 yılı yoksulluk oranları 2015-2017 yılı arasında hesaplanan yoksulluk oranları arasında ciddi bir farklılık vardır. Bu tabloya göre yoksulluk oranlarında ciddi bir düşü vardır. Bu durum şu soruyu doğuruyor yoksulluk oranları 1 yıl içinde nasıl böyle farklılık gösterebildi. Bu ciddi farklılığın meydana gelmesinde ise yoksulluk oranları hesaplama yöntemlerinde gerçekleşen değişiklikler etkili olmuştur. 2015- 2017 yılları incelendiğinde ise en yoksul bölge bir önceki yoksulluk oranına göre 1,2 puan artarak 28.8 oranı ile TRC Güneydoğu bölgesi olmuştur. 2014-2017 yılları Düzey-1 istatistiki birimlere göre yoksulluk oranların en yüksek artışın yaşandığı bölgenin Güneydoğu olduğu gözlenmektedir, bu bölge 2014-2017 yılları arasında kadar %18,8 oranında yoksullaşmıştır. Güneydoğudan sonra en yüksek yoksulluk oranı %14,3 ile TR6 Akdeniz bölgesine aittir.

Yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge ise %2,7 Doğu Karadeniz olarak belirlenmiştir. Ancak bu yoksulluk oranı, bir önceki yıla göre %0,3 artış göstermiştir.

Türkiye’nin en kalabalık ve en çok çalışma olanağının bulunduğu şehri olan İstanbul’da, 2017 yılı yoksulluk oranlar bir önceki yıla göre %0,3 oranında azalarak %10,9 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek çalışma olanağı bulunan bölgelerden biri olan İstanbul, diğer bölgelerle kıyaslandığında oldukça yüksek bir yoksulluk oranına sahiptir.

4.2.2. Düzey-2 Bölgeler İtibariyle Türkiye'nin Yoksulluk Profili

Tablo 4.6: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı, 2017

İBBS 2. Düzey	Gini katsayısı
Türkiye	0,405
TR10 (İstanbul)	0,443
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	0,369
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	0,356
TR31 (İzmir)	0,387
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	0,316
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	0,338
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	0,347
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	0,336
TR51 (Ankara)	0,372
TR52 (Konya, Karaman)	0,338
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	0,350
TR62 (Adana, Mersin)	0,392
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	0,378
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	0,322
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,342
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	0,299
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	0,316
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	0,352
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	0,325
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	0,290
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	0,349
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	0,322
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	0,372
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	0,316
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	0,374
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	0,338

Kaynak: TÜİK, GYKA

Tablo 4.6'da 2017 yılı itibarıyla ile İBBS düzey-2 bazında gini katsayısı hesaplanmıştır. Gini katsayısının en düşük hesaplandığı yani gelir dağılımındaki bozulmaların en düşük olduğu bölgeler, 0,290 ile TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), 0,299 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) ve 0,316 ile TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) ve TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) olmuştur.

Gini katsayısının en yüksek, gelir dağılımındaki bozulmaların en yüksek olduğu bölgeler ise 0,443 ile TR10 (İstanbul), 0,392 ile TR62 (Adana, Mersin) ve 0,387 ile TR31 (İzmir) olmuştur

Tablo 4.7: Satınalma Gücü Paritesine göre Düzey-2 Bölgeleri Medyan Gelirin %50'sine Göre Yoksulluk Oranı (%)

	2014	2015	2016	2017
TR10 (İstanbul)	7,5	10,1	8,2	7,5
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	0,7	1,3	1,0	0,9
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	1,6	1,9	1,8	2,2
TR31 (İzmir)	3,6	3,4	2,7	3,0
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	1,4	1,5	1,8	2,1
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	1,5	1,6	2,1	1,8
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	1,3	1,5	2,0	1,6
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	2,4	1,8	1,9	1,4
TR51 (Ankara)	2,4	1,9	1,9	2,8
TR52 (Konya, Karaman)	2,3	1,9	2,0	2,5
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	2,7	2,8	3,5	3,0
TR62 (Adana, Mersin)	7,1	6,1	7,0	5,4
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	7,2	6,5	6,4	6,5
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	1,4	1,3	1,8	1,4
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	2,4	2,6	2,6	2,3
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	0,3	0,5	0,4	0,4
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	0,6	0,8	0,8	0,7
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	3,9	3,6	3,1	3,2
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	2,0	2,6	1,9	2,2
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	2,4	1,7	1,0	1,2
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	3,7	3,6	3,4	2,8
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	3,7	2,8	2,7	2,5
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	8,0	8,6	7,6	8,1
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	5,3	4,6	5,7	5,0
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	15,6	17,6	17,0	19,5
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	9,1	7,6	9,5	9,8

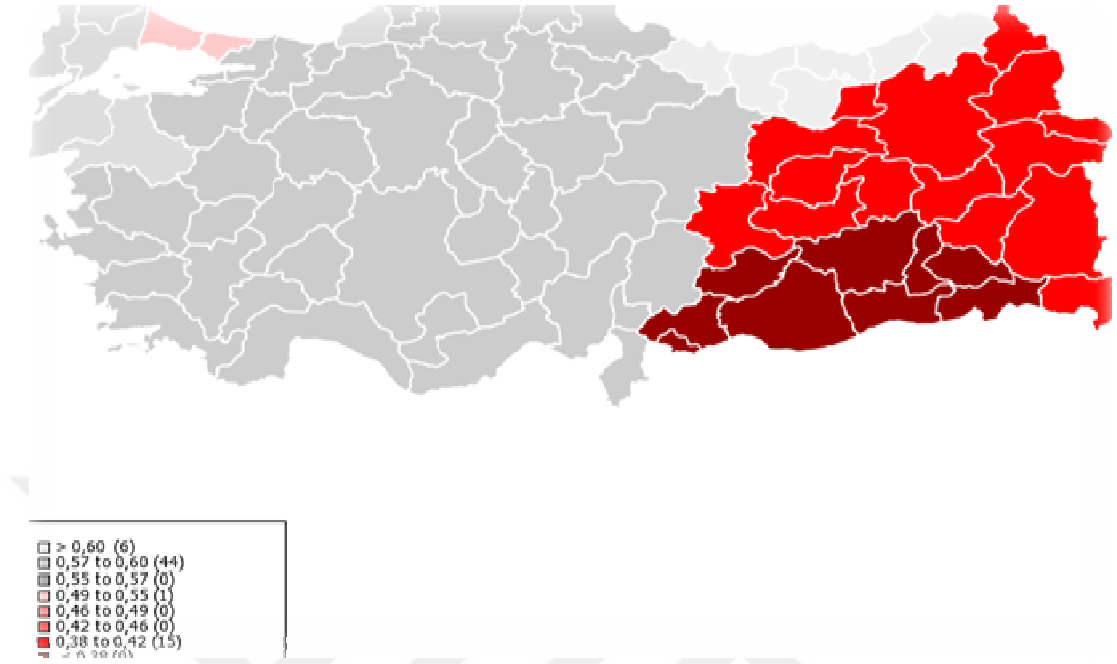
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'ndan yararlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 4.7’de İBBS yıllara göre düzey-2 bölgelerinin 2017 yılına ait yoksulluk oranları incelendiğinde, en yüksek yoksulluk oranı %19,5 ile Şanlıurfa ve Diyarbakır kapsayan TRC2 bölgesinde gerçekleşmiştir. TRC2 bölgesinde 2014-2017 yılları arasında hesaplanan yoksulluk oranlarında % 3,9 yükseliş gözlenmektedir. En yüksek yoksulluk oranı ise %9,8 ile Mardin, Batman, Şırnak ve Bitlis’i kapsayan TRC3 bölgesinde hesaplanmıştır. Düzey-1 istatistik bölge birim sınıflandırmasına göre Güneydoğu Anadolu bölgesi TRC ve TRC3 kapsamındadır. Bu bölge her iki istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre en yoksul bölgedir. Düzey-2’ye göre en düşük yoksulluk oranı ise %0,4 ile Zonguldak, Karabük ve Bartın’ı kapsayan TR81 bölgesinde hesaplanmıştır. İstanbul’un Düzey-2 bölgelere göre hesaplanan yoksulluk oranları düzey-1’de olduğu gibi % 7,5 ile ortalamanın üstünde bir oran hesaplanmıştır.

Düzey 2 bölgeleri için hesaplanan, tablo 4.6’daki Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirinine göre Gini katsayısı ve tablo 4.7’deki SGP (Meydan gelirin %50’sine göre) yoksulluk oranları incelendiğinde yoksulluğun doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yoğunlaştığı gözlenmiştir.

TÜİK hazırladığı Yaşam Memnuniyeti Endeksi il raporlarına temel olan yaşam endeksi, konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti gibi 11⁹ boyut altında toplam 41 gösterge üzerinden oluşturulmuştur (Aydın ve Ertürk, 2016) bu veriler kullanılarak Eğitim Memnuniyeti Haritası, Gelir ve Servet Haritası, Çalışma Hayatı Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyeti haritaları oluşturulmuştur.

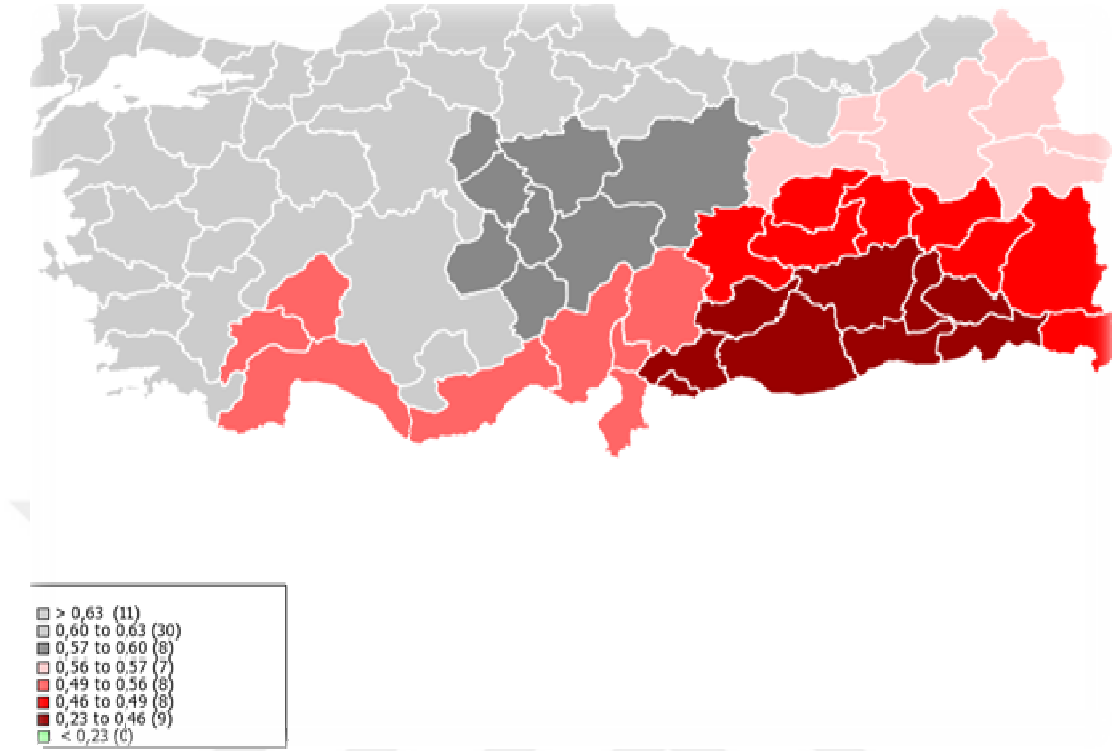
⁹ Konut, Çalışma hayatı, Gelir ve servet, Sağlık, Eğitim, Çevre, Güvenlik, Sivil katılım, Altyapı hizmetlerine erişim, Sosyal yaşam, Yaşam memnuniyeti.

Harita 4.1: Eğitim Memnuniyeti Haritası, 2016

Kaynak: Aydın, Bahadır ve Ertürk, Nuran: “Yaşam Memnuniyet Endeksi Çerçevesinde Bölgesel Karşılaştırmalar”

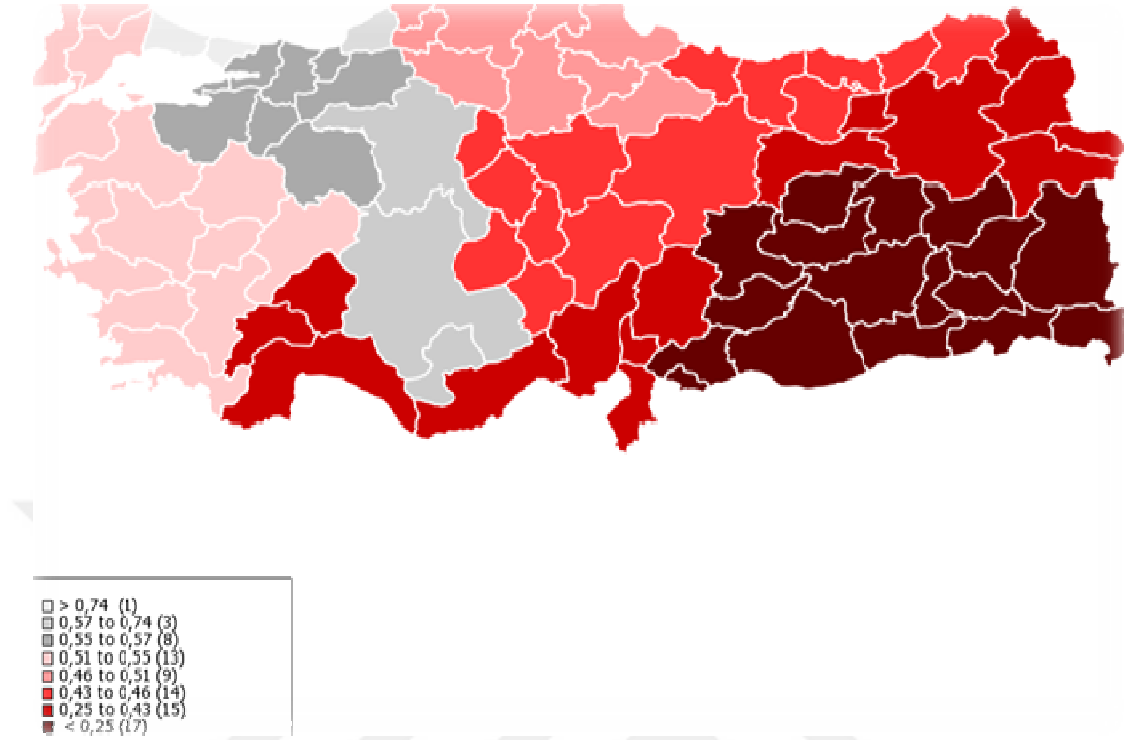
Harita 4.1, Eğitim Memnuniyeti Endeksinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu haritaya göre eğitim konusundan memnuniyetsizliğin en yoğun olduğu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplanmaktadır.

Harita 4.2: Çalışma Hayatı Memnuniyeti Haritası, 2016

Kaynak: Aydın, Bahadır ve Ertürk, Nuran: “Yaşam Memnuniyet Endeksi Çerçevesinde Bölgesel Karşılaştırmalar”

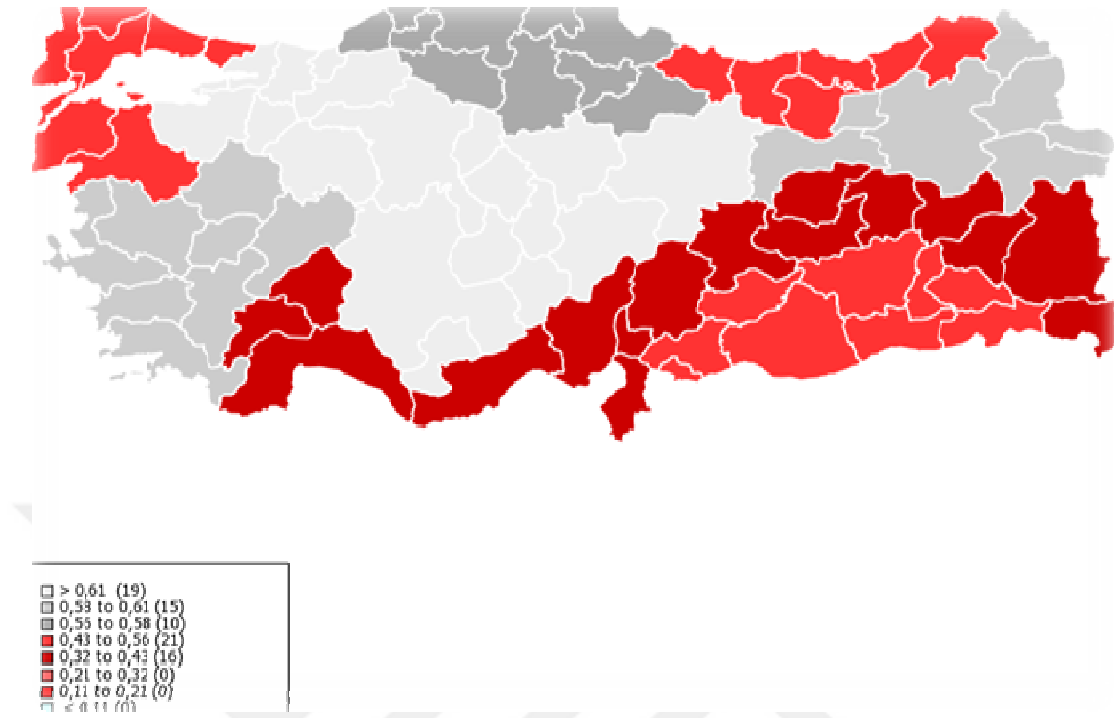
Harita 4.2 ise Çalışma Hayatı Memnuniyeti Endeksine göre hazırlanmıştır, buna göre çalışılacak iş bulma, çalışılan işten memnun olma oranlarının en düşük olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Harita 4.3: Gelir ve Servet Memnuniyeti Haritası, 2016

Kaynak: Aydın, Bahadır ve Ertürk, Nuran: “Yaşam Memnuniyet Endeksi Çerçevesinde Bölgesel Karşılaştırmalar”

Harita 4.3 ise Gelir ve Servet Memnuniyeti Endeksine göre oluşturulmuştur, buna göre Türkiye geneli görüntüye bakıldığında gelir ve servet durumu hakkındaki memnuniyetsizlik oldukça yaygındır. Ancak Güneydoğu Anadolu gelir ve servet araştırmasında en memnuniyetsiz bölge olmaktadır.

Harita 4.4: Türkiye Geneli Yaşam Memnuniyeti Haritası, 2016

Kaynak: Aydın, Bahadır ve Ertürk, Nuran: “Yaşam Memnuniyet Endeksi Çerçevesinde Bölgesel Karşılaştırmalar”

Harita 4.4’e göre hazırlanan bu rapor incelendiğinde Marmara Bölgesi, Akdeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşam memnuniyetinde memnuniyetsizliklerinde yoğunluk gözlenmektedir.

Haritalarda da görüldüğü gibi Yaşam Memnuniyeti Araştırması kapsamında oluşturulan endekslerin yoksulluk ile doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Yani eğitim, çalışma hayatı, gelir ve servette eşitlik ve iyileşme sağlanmadığı sürece yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm sağlanamayacaktır.

TÜİK, YMA verilere göre düzenlenen haritalara incelendiğinde, yoksulluğa sebep olacak en yüksek endeks değerleri Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Bu durumda eğitim, servet ve gelir, çalışma hayatı ve yaşam memnuniyeti endeks değerleri ve yoksulluk oranları arasında ilişki bulunmaktadır. Bu durumda yoksulluk oranlarındaki artışın yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyetindeki düşüslere sebep olduğunu söyleyebiliriz.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ

Yoksulluk, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılık gösterse de, gerek gelişmiş ülkelerde gerekse az gelişmiş ülkelerde varlığını sürdüren, insanlık tarihinin en eski iktisadi ve sosyal problemlerinden biridir. Yoksulluk, temel anlamda bireylerin veya hanehalkının yaşamını sürdürecektel temel insani ihtiyaçları karşılayamaması durumunu ifade etmektedir.

Dünyadaki en önemli sorunlarından biri kabul edilen yoksulluğun, sosyal bilimlerde yer alan pek çok kavram gibi, üzerinde uzlaşısı sağlanamamış, sınırları açık ve kesin biçimde belirlenememiştir. Bu sebeple, yoksulluk kavramı üzerine farklı yaklaşımlar, farklı ölçüm yöntemleri oluşmuştur. Bu durum yoksulluk olgusunun çok boyutlu bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Türler bakımından incelendiğinde ise, genel itibariyle mutlak yoksulluk, görelı yoksulluk ve insani yoksulluk olarak ele alınmaktadır.

Mutlak yoksulluk, yoksulluğu asgari beslenme standardına bağlı kalarak tanımlar ve temel besin maddelerine erişememek olarak ifade edilir. Görelı yoksulluk ise, hanehalkları ve fertlerin gelir düzeyinin belirli bir standartın altında kalması olarak ifade edilmektedir. Her iki ölçüm yöntemi de yoksulluğun önemli belirleyicisi olmasına rağmen yoksulluğun açıklanmasında yeterli olamamaktadır. Bu durum yeni bir ölçüm yöntemi arayışını zorunlu kılmıştır. Bu durum yoksulluğun eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler gibi parasal olmayan yönlerini önemli hale getirmiştir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler İGE çerçevesinde, yoksulluğun parasal olmayan yönleri de hesaplamalara katarak, yoksulluk ölçümünün çerçevesi daha da genişletmiştir. Bu nedenle yoksulluk

sorununa daha etkili bir çözüm bulabilmek amacıyla insani yoksulluk kavramı oluşturulmuştur.

Tarih boyunca yoksulluğun sebepleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri üzerine çalışmalar yapılmış ve yoksulluğun nedenleri üzerine uzun yıllar boyunca araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar göstermiştir ki yoksulluğa sebep olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden en önemlisi gelir dağılımındaki adaletsizliklerdir, bir ülkedeki hanehalkı ve bireylerin sahip oldukları gelirler arasındaki eşitsizlik arttıkça yoksulluğun derinleştiği görülmüştür. Bu nedenle gelir dağılımındaki eşitsizlikler giderilerek yoksulluk oranının düşmesi sağlanabilir. Ancak yoksulluk sorununun tamamen ortadan kaldırılabilmesi için gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmak yeterli olmayacaktır. Çünkü yoksulluğun nedenini tek faktöre bağlamak mümkün değildir; büyüme, işsizlik, dışsal faktörler ve ekonomik dalgalanmalar yoksulluğu tetikleyici diğer önemli unsurlardır.

TÜİK'in Hanehalkı Bütçe Anketine göre Türkiye'de 2014-2018 yılları arasında yayımlanan yoksulluk oranlarında, dalgalanmalar görülmektedir. Bazı bölgelerde yoksulluk oranlarında düşüşler gerçekleşse de, bazı bölgelerde bu oranlarda yükselişler de görülmektedir. Bu durum yoksulluğa sebep olan faktörlerin bölgeler arasında belirgin farklılıklar bulunduğunun bir göstergesidir. 2014-2018 yılları arasında yoksulluk oranlarında görülen olumlu gelişmelerde uygulanan doğrudan mücadele yaklaşımı ile sağlanan desteklerin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yaşanan bu olumlu gelişmeler yoksulluk sorununa kesin ve kalıcı çözümler getirmemektedir. Bu nedenle yoksulluğu etkin ve kalıcı bir şekilde ortadan kaldıracak politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yoksullukla mücadelede, ağırlıklı olarak iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, gelir dağılımı adaletsizliği sorununu çözerek, ekonomik büyümenin sağlanması ile yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesini ifade eden yoksullukla dolaylı mücadele politikalarıdır. İkicisi ise, devlet tarafından desteklenen doğrudan önlemlerin var olduğu programların uygulamaya konulmasının yoksulluğu ortadan kaldırabileceğini ifade eden politikalarıdır.

Türkiye yoksullukla mücadele konusunda geç kalmış bir ülkedir. Bu durum ise yoksullukla mücadelede kurumsallaşmayı geciktirmiştir. Türkiye’de yoksullukla mücadele konusunda en çok kullanılan yöntem doğrudan mücadele yaklaşımıdır. Bunun için Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı yoksulluk oranının azaltılması, gelir dağılımı adaletsizliğinin azaltılması ve sosyal adaletin sağlanması amacıyla çalışmalar yürütmektedir.

Ülkemizde uygulanan sosyal yardım programları, zaman içinde ortaya çıkan farklı ihtiyaçlar doğrultusunda, farklı gruplara yönelik farklı yardım programları oluşturulmuştur. Sosyal yardım hizmeti görevinin büyük bir kısmı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına sağlanmaktadır ancak bunun dışında sosyal yardım sağlayan başka kuruluşlar da bulunmaktadır. Bu kuruluşlar; Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, KYK, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Belediyelerdir. Bu kuruluşların sağladığı destekler, yoksul aile ve bireylere sosyal yardımlar, muhtaç aylığı, öğrenci bursları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, yaşlı ve engelli yardımları, istihdam yardımları gibi çeşitli başlıklar altında toplanmaktadır.

Yoksullukla mücadele kapsamında kamu kuruluşları tarafından verilen sosyal yardımlar değerlendirildiğinde, verilen yardımların yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir. Yoksulluğu azaltmak için kullanılan destekler yoksulluk oranlarında düşüşler sağlasa da, bu düşüşler düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Bu durum ise yoksulluğu önlemek için geliştirilen politikaların yoksulluğu önlemede etkili olup olmadığı, ihtiyaçlara cevap verip veremediğine dair soruları doğurmaktadır. Yoksullukla mücadelede önemli yere sahip olan sosyal yardımların işlevselliği iyi analiz edilmelidir. Bunun yanında yapılan yoksulluk çalışmalarında yoksulluk nedenleri iyi analiz edilmeli ve analiz doğrultusunda ihtiyaç odaklı planlamalar yapılmalıdır (Yücel 2017;131). Yoksullukla mücadele politikalarının etkinliği, yoksulluk türüne ve derecesine göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle yoksulluğun sebep olan unsurlar ve ortaya çıkış koşulları zaman içinde farklılık göstermektedir. Yoksullukla mücadele yoksulluk profillilerindeki farklılıklara uygun olarak oluşturulmalıdır.

Türkiye’de uygulanan yoksullukla mücadele programlarının etkin olup olmadığı konusu tartışmalı olmakla beraber, TÜİK’in yoksulluk çalışmaları incelendiğinde, Türkiye geneli ve bölgeler arasında gelir dağılımında ve yoksulluk oranlarında farklılıklar gözlenmektedir.

Türkiye geneli yoksulluk oranlarında azalma gözlemlenirken, gini katsayısında artış gözlemlenmektedir. Bu durum, gelir dağılımı adaletsizliği sorununa çözüm bulunmaksızın yoksulluk azaltma eğilimine girildiğinin göstergesidir. Ancak yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm, gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmadan pek mümkün olmayacaktır.

Yoksulluk olgusu ülkeden ülkeye farklılık göstermekte olduğu gibi, ülke içinde de bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Bölgelerin eğitim düzeyi, demografik, coğrafik ve sosyal yapısının farklı olması yoksulluğun bölgeler arasında farklılıklar göstermesine sebep olmaktadır. TÜİK her yıl GKYA ve HBA raporları dâhilinde Türkiye geneli ve düzey-1 ve düzey-2 bölgeleri arası gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk oranlarını açıklamaktadır.

Türkiye’de yoksulluk oranlarının bölgeler arasında gösterdiği farklılıklar ülke içerisinde mekâna bağlı kümeler şeklinde olmuştur (Duran,2015;101). Yoksulluğun azalma sürecinde en çok Ege ve Karadeniz bölgeleri faydalanırken, Doğu bölgelerinde ise yoksulluk oranlarında artışlar gözlenmektedir. Bu durum bölgesel yoksulluğun bir birine yakınsamadığının göstergesidir. Örneğin; İBBS düzey-1’e göre yoksulluk oranlarının en yüksek seyrettiği bölgeler TRC Güneydoğu ve TR6 Akdeniz bölgeleri olurken, yoksulluğun en düşük olduğu seyrettiği bölge ise TR9 ile Doğu Karadeniz olmuştur. İBBS düzey-2 bölgelerini incelediğimizde ise en yoksul bölgelerinin ise TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Bitlis) olmuştur, en düşük yoksulluk oranı ise TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) bölgelerinde gerçekleşmiştir.

Düzyer 2 bölgelerini istatistiki verileri kullanılarak Yaşam Memnuniyeti Anketi hazırlanmıştır. YMA endeksleri kullanılarak, eğitim, çalışma hayatı, servet ve gelir ve

yaşam memnuniyeti çerçevesinde oluşturulan haritalar incelendiğinde, ülke genelinde memnuniyetsizlikler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Düzey 1 ve Düzey 2 kapsamında hesaplanan istatistiklere göre yoksulluk oranları da en yoğun Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır. İstatistiki bu veriler değerlendirildiğinde, yoksulluk ve yaşam şartlarındaki iyileşmeler arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir ifade ile yoksulluktaki artış eğitim, çalışma koşulları, gelir ve servet dağılımı gibi faktörlerden bağımsız değildir. Bu faktörlerdeki bir gelişme ve iyileşme yoksulluk sorununu azaltıcı etki yapabilecektir. Aynı zamanda bu faktörlerdeki bir gerileme yoksulluğu artırıcı etki yaratabilecektir.

Bu sonuçlar doğrultusunda temel olarak iki öneri sunulabilir. Birincisi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki yoksulluk sorunu ile mücadele için doğrudan ve dolaylı yardımlara ek olarak kamu sosyal harcamaları gibi daha ciddi kaynak aktarımları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bu konuda doğrudan ve dolaylı yardımlar ve teşvikler ayrı ayrı düşünülmelidir.

Yoksullukla mücadele için üretimi teşvik edici destekler, kira yardımı, vergi muafiyeti, girdi maliyetleri üzerinden yapılacak sübvansiyonlar sağlanmalıdır. Başka bir ifade ile kamunun üretim üzerindeki etkinliğinin artırılması yoksullukla mücadelede etkili bir çözüm olabilir. Kamunun üretim üzerindeki etkinliğinin sağlanması için, güçlü politik bir alt yapı oluşturulmalıdır. Gerek yol, ulaşım, teknolojik altyapı gibi fiziki yatırımlar, gerekse de eğitim, bilgi toplumu, beşeri sermaye gibi sosyal altyapılar sağlanmalıdır. Yoksulluğun azaltılması konusunda kalıcı ve etkili çözümler sağlanması için, güçlü bir yoksullukla mücadele gündemi oluşturulmalıdır. Bu gündem ulusal ve uluslararası düzeylerde çalışmalarla sağlanmalıdır.

Yoksullukla mücadele edebilmek için etkili sosyal politikalar oluşturulmalı ve bu oluşturulan politikalar düzenli ve sıkı denetlemelerle kontrol edilmelidir. Bu politikalar sağlık, emeklilik, eğitim ve barınma haklarının, işteki konumundan ve prim ödemelerinden bağımsız olarak, herkesin yasal hakkı olduğu, herkesin toplu taşıma hizmetlerinden yararlanabildiği, düzenli ve nakdi bir asgari gelir desteğinin bir vatandaşlık hakkı olduğu, çalışma koşullarının yasayla düzenlendiği ve denetlendiği

olmalıdır. Yoksulluk sorunu yalnızca gıdaya erişim sorunu ve ya sağlık haklarından yoksunluk sorunu değildir. Yoksulluk sorunu ortadan kaldırmak için tüm iktisadi unsurların yanında her düzeyde demokrasinin geliştirilmesi gerekmektedir. Tüm toplumu ve bireyleri, daha kapsayıcı bir yoksulluk tanımı yapılmalı ve bölüşüm sorunlarına, insani gelişime önem veren sanayileşmeye ve istihdam artışına dayalı büyüme sağlanmalıdır. Buna ek olarak geniş halk kitlelerine ulaşacak eğitim ve sağlık hizmeti sağlayan, yoksul kesimlerin sorunlarına duyarlı ve eşitlikçi sosyal devlet anlayışına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Alkire, Sabiha vd. (2011). “*Multidimensional Poverty Index 2011: Brief Methodological Note*” , OPHI.
- Açıkgöz, Reşat (2010). “Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”. *TC. Başkanlık Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi* 1(2). 45-60.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). 6525 Nolu Kanun Değişikliği, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022-20140220.pdf>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). *2016 Yılı Faaliyet Raporları. (Erişim)* <http://www.aile.gov.tr/data/58b58e4c691407119c139239/2016%20%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, 19 Mart 2017’de erişildi.
- Akkaya, Yüksel (2002). “Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet”. *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*. Ed. Y. Özdek, Ankara: TODAİ Yayınları 203-215.
- Aydın, Bahadır ve Ertürk, Nuran (2017). “Türkiye’de Yaşam Memnuniyeti Endeksi Çerçevesinde Bölgesel Karşılaştırmalar”. *Politik Ekonomi Dergisi*; Cilt 1, Sayı 2, sy:118-141.
- Çalışkan, Şadan (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59.
- Dansuk, Ercan (1997). *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi Ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi. Ankara: DPT.

- Demirhan, Yılmaz ve Kartal, Nazım (2010). “Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi: “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu*, SYDGM yayınları. 135-149.
- Doğan, Eda (2014). “*Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*”. Yayımlanmış Uzmanlık Tezi. Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- DPT (2001). “*Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*”, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- DPT (2010). Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu.
- DPT (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013.
- Dumanlı, Recep, “Türkiye’de Yoksulluk Sorunları ve Boyutları”. Ed: C.C.Aktan, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.
- Duran, Hasan (2015). “Türkiye’de Bölgesel Yoksulluğa Bir Bakış” *Dokuz Eylül İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*; Cilt: 30, sayı: 2, İzmir, sy: 87-130.
- Erdoğan, Güzin (2002). Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler, Ed: C.C.Aktan, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.
- Gündoğan, Naci (2008). “*Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*”, Ankara Sanayi Odası.
- Hattatoğlu, Dilek (2002). “Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu ve Bir Başka Çıkma Stratejisi Olarak Ev Eksenli Çalışma”. *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*. Ed. Y. Özdek, Ankara: TODAİ Yayınları. 303-316.

İncedal, Sümer (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Programları ve Müdahale Araçları*. Yayımlanmış Uzmanlık Tezi. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.

Kaygalak, Sevilay (2001). “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç Ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”. *Praksis Dergisi*.

Marx, Karl ve Engel, Friedrich (1976). *Nüfus Sorunu ve Malthus*. Ankara: Sol Yayınları.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (çevrimiçi), <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu>, 26 Mart 2018’de erişildi.

Şengül, Tarık ve Ersoy, Melih (2003). “Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Zonguldak Kentlerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”. *Sosyal Hizmetler Sempozyumu*. Antalya.

Şeker, Sırma D (2008). “Türkiye’de Sosyal Transferlerinin Yoksulluk Üzerine Etkileri”. Yayımlanmış Uzmanlık Tezi. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

Şenses, Fikret (2014). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenses, Fikret (2011). “Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlem ve Öneriler”, A. H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan (der.), *İktisat Üzerine yazılar I. Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 321-358.

Şenses F., Önder H. (2010). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi” *Sosyolojik Bakış ve Araştırmalar Platformu*, <https://tekniksosyoloji.wordpress.com/2010/04/26/turkiyede-yoksulluk-ve-yoksulluk-dusuncesi/>

The World Bank (2002). *Poverty Measurement and Analysis*, (çevrimiçi) https://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/383606-1205334112622/5467_chap1.pdf

The World Bank (2005). *Introduction to Poverty Analysis*, (çevrimiçi), <http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PovertyManual.pdf>, 28 Ocak 2013'te erişildi.

The World Bank (2016). *PovcalNet (online analiz araçları)*, World Bank, Washington, DC, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/>

TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015. Şenses, Fikret (2014), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜİK (2016). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

TÜİK (2016). Hane Halkı Tüketim Harcamalar, 2016.

TÜİK (2016). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2017.

UNDP (1997). *Human Development Report*, New York.

UNDP (2000). *Poverty Report 2000: Overcoming Human Poverty*. New York: UNDP.

UNDP (2001). “*Making New Technologies Work For Human Development*”. *Human Development Report*. Genevre

UNDP (2016). “*Human Development for Everyone*” *Human Development Report*. New York

Vakıflar Genel Müdürlüğü (2008). 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu. Şubat 2008. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737.pdf>

Vakıflar Genel Müdürlüğü (2016). 2016 Faaliyet Raporları, <https://www.vgm.gov.tr/Documents/webicerik337.pdf>

Vakıflar Genel Müdürlüğü (2017). <https://www.vgm.gov.tr/Documents/2017%20YILI%20%20%C4%B0DARE%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf>

Yücel, Nur B. (2017). “2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Politika”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, Fahriye (2009). “Yoksulluk Yanlısı Büyüme 2003-200, Türkiye İncelemesi”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, Nermin (2008). “Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Yükseköğrenim Kredi ve yurtlar Kurumu, Genel Bilgiler, (Erişim) <http://yurtkur.gsb.gov.tr/Sayfalar/2441/2390/GenelBilgiler>, 15 Nisan 2017’de erişildi.

Zülfükar, Berna Ş. (2010). “Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesinin Başarı Değerlemesi-Ankara İli Örneği”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek.1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı, 2006-2017

%40	Yıllar									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yoksulluk sınırı (TL)	1 881	2 433	2 531	2 818	2 972	3 255	3 611	4 008	4 443	4 997
Yoksul sayısı (Bin kişi)	8 665	6 799	7 021	7 485	7 355	7 288	7 344	6 788	6 572	6 652
Yoksulluk oranı (%)	12,8	9,9	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7
Yoksulluk açığı⁽¹⁾	29,1	24,5	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3	22,3
%50										
Yoksulluk sınırı (TL)	2 351	3 041	3 164	3 522	3 714	4 069	4 515	5 007	5 554	6 246
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12 548	11 163	11 580	12 097	12 025	11 670	11 998	11 137	11 332	11 219
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7
Yoksulluk açığı⁽¹⁾	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3
%60										
Yoksulluk sınırı (TL)	2 821	3 649	3 797	4 227	4 457	4 883	5 418	6 012	6 665	7 495
Yoksul sayısı (Bin kişi)	17 165	16 053	16 714	17 123	16 963	16 569	16 741	16 706	16 501	16 706
Yoksulluk oranı (%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9
Yoksulluk açığı⁽¹⁾	33,6	28,4	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8
%70										
Yoksulluk sınırı (TL)	3 291	4 257	4 430	4 931	5 200	5 697	6 320	7 016	7 775	8 744
Yoksul sayısı (Bin kişi)	21 611	20 595	21 358	21 938	21 816	21 730	22 252	21 979	22 223	22 546
Yoksulluk oranı (%)	32,0	30,1	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5
Yoksulluk açığı⁽¹⁾	34,8	31,2	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3	28,4

Ek.2. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert gelirine ve Eğitim Durumuna Göre Yoksul sayıları ve Yoksulluk Oranı Türkiye, 2014-2017

[15 yaş ve üstü -											
Yıllar	Yoksulluk riski	Yoksul sayısı (Bin kişi)					Yoksulluk oranı (%)				
		Okur-yazar olmayanlar	Bir Okul bitirmeyenler	Lise altı eğitilmişler	Lise ve dengi okul mezunları	Yükseköğretim mezunları	Okur-yazar olmayanlar	Bir okul bitirmeyenler	Lise altı eğitilmişler	Lise ve dengi okul mezunları	Yüksek öğretim mezunları
2014											
	%50	1 667	1 043	3 731	553	90	27,7	25,1	12,5	5,7	1,3
	%60	2 297	1 418	5 861	910	153	38,1	34,2	19,6	9,3	2,2
2015											
	%50	1 637	957	3 808	576	129	27,2	23,7	12,8	5,6	1,6
	%60	2 189	1 375	6 039	1 038	213	36,3	34,1	20,3	10,2	2,7
2016											
	%50	1 523	929	3 734	642	150	26,2	24,1	12,5	6,2	1,7
	%60	2 053	1 290	5 872	1 079	274	35,3	33,5	19,6	10,4	3,2
2017											
	%50	1 451	843	3 566	599	139	25,4	21,7	11,7	5,5	1,5
	%60	2 005	1 200	5 632	1 036	296	35,1	30,9	18,5	9,6	3,3

Ek.3. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve hanehalkı Tipine göre yoksul sayıları ve yoksulluk oranı, 2017

Hanehalkı tipi	%50			%60		
	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)
2017						
Toplam	7 944	10 622	13,5	9 532	15 864	20,1
Tek kişilik hanehalkı	7 944	296	8,2	9 532	435	12,1
65 yaşın altında	7 944	111	5,4	9 532	178	8,7
65+ yaş	7 944	185	11,9	9 532	257	16,6
Erkek	7 944	93	6,4	9 532	129	8,9
Kadın	7 944	203	9,4	9 532	306	14,2
Bağımlı çocuğu olmayan hanehalkı	7 944	714	3,8	9 532	1 260	6,7
İki yetişkinli; yetişkinlerin ikisi de 65 yaşın altında	7 944	151	2,6	9 532	254	4,4
İki yetişkinli; yetişkinlerden en az biri 65 ve daha fazla yaşta	7 944	219	6,6	9 532	328	9,9
Bağımlı çocuğu olmayan diğer hanehalkı	7 944	344	3,6	9 532	678	7,1
Bağımlı çocuğu olan hanehalkı	7 944	9 612	17,0	9 532	14 169	25,1
Tek yetişkinli, en az bir bağımlı çocuğu olan	7 944	209	17,9	9 532	306	26,3
İki yetişkinli, bir bağımlı çocuğu olan	7 944	310	3,8	9 532	616	7,5
İki yetişkinli, iki bağımlı çocuğu olan	7 944	790	6,6	9 532	1 598	13,4
İki yetişkinli, üç ve daha fazla bağımlı çocuğu olan	7 944	4 075	34,3	9 532	5 624	47,3
Bağımlı çocuğu olan diğer hanehalkı	7 944	4 228	18,1	9 532	6 025	25,8
Hanehalkı tipi belirlenemeyen	7 944	0	0	9 532	0	0